

**GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE**

Att vara någon

En kvalitativ studie om att leva med och lämna en kriminell livsstil

SQ1562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Kandidatnivå
Vårterminen 2013
Författare: Marie Nilsson, Marie Wahlgren
Handledare: Ulla-Carin Hedin

Abstract

Titel: Att vara någon - En kvalitativ studie om att leva med och lämna en kriminell livsstil

Författare: Marie Nilsson, Marie Wahlgren

Nyckelord: Kriminalitet, Kriminell livsstil, Salutogena faktorer, Identitet, Förändring

Syftet med studien var att beskriva och söka förståelse för vad som medverkar till att personer lever med och lämnar en kriminell livsstil samt hur identiteten förändras i förhållande till detta. Vi utgick från en kvalitativ metod och genomförde semistrukturerade intervjuer, innehållande narrativa inslag, med fyra informanter från kamratföreningen KRIS. För att förstå vår empiri använde vi oss av det salutogena synsättet, symbolisk interaktionism och kontrollteorier.

Resultatet visade att våra informanter främst stannade kvar i det kriminella sammanhanget på grund av drogmissbruk, men även på grund av känslor av spänning och tillhörighet. Att normalisera sitt beteende och bygga upp en fasad var verksamt för våra informanter för att stanna kvar i kriminalitet. De faktorer som bidrog till att vilja lämna var känslor av rädsla, bristande kontroll samt att de tröttnade på livet i kriminalitet. Informanterna lyckades slutligen lämna kriminaliteten med hjälp av deras egen motivation kombinerat med stöd från andra. Resultatet visade vidare att våra informanter behöver skapa strategier, mening och framtidstro i tillvaron för att förhindra ett framtida återfall samt hitta metoder för att hantera känslor. I studien kom vi fram till att det är möjligt att känna en känsla av meningsfullhet, och därmed en känsla av sammanhang, även i en destruktiv livsstil, vilket vi menar att kriminalitet inte sällan ses som. Andra slutsatser vi drog var att lämnandet av den kriminella livsstilen är en lång och fortgående process som informanterna ännu befinner sig i. En av flera viktiga faktorer de behöver för att fortsätta fullborda lämnandet, är att hantera känslor på ett konstruktivt sätt och att bygga upp en identitet som är oförenlig med kriminalitet.

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	2
1.1 BAKGRUND & PROBLEMFORMULERING	2
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
1.3 BEGREPPSDEFINITIONER	4
1.4 KRIS – KRIMINELLAS REVANSCH I SAMHÄLLET	4
2 TIDIGARE FORSKNING	6
2.1 ATT BRYTA MED EN KRIMINELL LIVSSTIL	6
2.2 IDENTITET I RELATION TILL ATT LEVA MED OCH LÄMNA EN KRIMINELL LIVSSTIL	7
2.3 REFLEKTIONER KRING KUNSKAPSLÄGET	8
3 TEORETISK REFERENSRAM	9
3.1 DET SALUTOGENA SYNSÄTTET	9
3.2 SYMBOLISK INTERAKTIONISM	10
3.3 KONTROLLTEORIER	11
3.3.1 <i>Sociala band</i>	11
3.3.2 <i>Neutralisationstekniker</i>	12
4 METOD	13
4.1 FÖRFÖRSTÅELSE	13
4.2 FORSKNINGSANSATS OCH METODVAL	13
4.3 LITTERATURSÖKNING	14
4.4 DATAINSAMLINGSMETOD	14
4.5 URVAL OCH AVGRÄNSNINGAR	14
4.6 INTERVJUGUIDE OCH INTERVJUERNAS GENOMFÖRANDE	15
4.7 BEARBETNING OCH ANALYS AV EMPIRIN	16
4.8 METODOLOGISKA REFLEKTIONER	17
4.8.1 <i>Generaliserbarhet</i>	17
4.8.2 <i>Reliabilitet</i>	17
4.8.3 <i>Validitet</i>	17
4.9 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	18
4.10 ARBETSFÖRDELNING	19
5 RESULTAT OCH ANALYS	20
5.1 VÅRA INFORMANTER	20
5.2 OMSTÄNDIGHETER SOM GJORDE ATT INFORMANTERNA FORTSATTE ATT LEVA MED EN KRIMINELL LIVSSTIL	20
5.2.1 <i>Drogerna</i>	20
5.2.2 <i>Spänningen</i>	22
5.2.3 <i>Att vara någon</i>	23
5.2.4 <i>Trygghet och frihet</i>	23
5.3 FAKTORER SOM VARIT VERKSAMMA FÖR ATT LÄMNA EN KRIMINELL LIVSSTIL	24
5.3.1 <i>Rädsla</i>	25
5.3.2 <i>Att tappa kontrollen – få nog</i>	26
5.3.3 <i>Stöd från andra</i>	27
5.3.4 <i>Egen styrka/motivation</i>	28
5.4 HUR INFORMANTERNA SER PÅ SIN FRAMTID OCH FÖRMÅGA ATT INTE ÅTERFALLA I KRIMINALITET	29
5.4.1 <i>Göra rätt saker och skapa mening</i>	29
5.4.2 <i>Framtidstro och tilltro till sig själv</i>	31
5.4.3 <i>Att ha en god relation till sig själv</i>	33
5.5 IDENTITET UNDER OCH EFTER TIDEN I KRIMINALITET	34
5.5.1 <i>Normalisering – att rättfärdiga beteendet</i>	34
5.5.2 <i>Fasad mot andra – ”jag mår bra”</i>	36
5.5.3 <i>Självkänsla och egenvärde</i>	37
5.5.4 <i>Identitetsförvirring – identitetsförlust</i>	39
6 AVSLUTANDE DISKUSSION	41

6.1 FÖRSLAG PÅ FRAMTIDA FORSKNING	44
REFERENSLISTA	45
BILAGOR	47

Förord

Vi vill först rikta ett stort tack till våra fyra informanter som så öppet velat berätta om och reflektera kring sina liv. Det är ni som har gjort denna uppsats möjlig! Vi vill också tacka vår handledare Ulla-Carin Hedin för allt stöd och trevliga handledningstimmar! Sist vill vi rikta ett tack till varandra, för ett bra samarbete och för att vi gjort dessa veckor till en på många sätt glad och givande period.

Marie & Marie

1 Inledning

Ämnet kriminalitet är något som har intresserat oss båda väldigt länge och har förstärkts ytterligare under vår tid på socionomprogrammet. Eftersom vi valde att skriva c-uppsatsen tillsammans ville vi dra nytta av detta delade intresse. Det var först inte självklart vilken inriktning vi skulle ha i studien. Då vår uppfattning är att riskfaktorer och orsaker till att individer hamnar i kriminella sammanhang ofta uppmärksammas mer, valde vi att fokusera på varför personer väljer att stanna i kriminalitet och även senare lämna. Vi vill genom vår studie lyfta fram före detta kriminellas berättelser om deras väg från en kriminell vardag till en framtid utan kriminalitet, och därigenom inkludera ett tidsperspektiv som enligt vår uppfattning inte har uppmärksammats i större mån tidigare.

1.1 Bakgrund & Problemformulering

Kriminalitet är ett fenomen som förstås och förklarats på olika sätt genom tiderna. Fokus i orsaksförklaringar har pendlat mellan individen och samhället och metoder för brottsprevention har varierat med det. Behov av sociala reformer, kritik av straff som stämplande och utan verkan, riskanalyser för minimering av brottsmöjligheter samt en utökad kontroll av individer är några av de teman som präglat kursen inom brottsprevention sedan 1950 talet och framåt. Sedan 1985 har det blivit mer fokus på risker och säkerhet och idag lever vi alltmer i ett kontrollsamhälle där kriminalpolitiken i första hand syftar till att tillfredsställa de laglydigas behov och göra samhället mer tryggt för dem. Kriminalpolitiken är inte längre till för de kriminella då det främsta målet har skiftat från att minska kriminaliteten till att istället öka säkerheten i samhället (Andersson & Nilsson, 2009). Samhället har blivit alltmer individualiserat, vilket märks dels i hur brottslighet numera förklaras individuellt och inte genom samhällsliga brister, men även i hur lokalsamhället självt ska verka preventivt genom grannsamverkan och lokala projekt. Ansvar för tryggheten läggs delvis över på individen som förväntas skaffa bättre lås och larm för att öka säkerheten, samtidigt som staten ökar kontrollen genom fler poliser, kontroller och övervakningskameror (Andersson & Nilsson, 2009). Säkerhetsbranschen fördubblade sin omsättning 1995 och 2005, vilket återspeglar vårt behov av att konsumera säkerhet (Hagberg, 2006).

En viktig aspekt i hur kriminalitet förstås och förklaras är medias sätt att framställa fenomenet. Kriminalitet uppkommer delvis där det finns avstånd mellan människor och individualiseringen gör att vi blir mindre beroende av närsamhället och avstånden mellan oss ökar. Samtidigt får vi information till oss från ett allt större upptagningsområde och media fyller därmed en viktig funktion; att ge mening åt allt som händer. Detta är en förklaring till medias ökade intresse av kriminalitet (Christie, 2005). Forskare menar att det uppstått en medialisering av kriminalitet. Medierna har fått en mer aktiv roll i både enskilda rättsfall och i lagstiftningsprocesser, då de prioriterar rapportering av vissa brottstyper och pekar ut vissa individer som hotfulla (Andersson & Nilsson, 2009). Frilansjournalisten Mattias Hagberg (2006) menar att medierna inte bara skriver mer om kriminalitet, utan även beskriver fenomenet på ett rårare och hotfullare sätt än tidigare. Undersökningar visar också att allmänheten har fått ett större intresse kring brott och straff, väljarna har rankat kriminalitet som en viktigare politisk fråga än tidigare och statistik visar att oron för brott har ökat parallellt med detta. Forskare menar att politiker medvetet har försökt framställa kriminella som det

stora hotet i samhället för att flytta fokus från det faktum att välfärdssamhället håller på att nedmonteras (Hagberg, 2006).

Medias sätt att beskriva kriminalitet tillsammans med den alltmer utbredda användningen av tekniska brottskydd kan leda till ökade motsättningar mellan olika grupper i samhället, vilket i sin tur ihop med minskad solidaritet antas kunna öka klyftor i samhället och därmed även kriminaliteten (Sarnecki, 2009). Dessa förändringar i samhället tror vi påverkar förutsättningarna för dem som lever i och har lämnat kriminalitet. En tydlig förändring för före detta kriminella är det faktum att fler arbetsgivare idag begär att få se utdrag från brottsregistret hos jobbsökande. Mellan 2003 och 2008 ökade antalet utdrag ur belastningsregistret i Sverige från 40 000 st till 105 000 st enligt Statistiska centralbyrån. Vissa arbetsgivare uttalar sig öppet om att de inte vill ha anställda med ett kriminellt förflutet (Gravlund & Sjölander, 2009). I en artikel i Helsingborgs Dagblad skriven av Gravlund och Sjölander (2009) berörs frågan av politiker, företagare och KRIS i Helsingborg från olika vinklar där integritet ställs mot säkerhet. De två männen som representerar KRIS i artikeln menar att det är en svår fråga, de förstår säkerhetsaspekten och tycker det ska vara möjligt att kolla personers bakgrundshistoria till viss mån. De framhåller samtidigt att det finns ett då och ett nu hos alla människor och att dessa utdrag gör det ännu svårare för före detta kriminella att ta sig in i samhället igen. De ser en samhällsutveckling som inte talar för dem och anser att det finns mycket fördomar mot kriminella, och tankar som ”en gång kriminell, alltid kriminell” (Gravlund & Sjölander, 2009, sid 23). Politikerna som intervjuats i artikeln lyfter dels upp värdet av trygghet inom omsorgsyrken, men även risken att de som avtjänat sitt straff och sedan lever laglydigt kommer att fortsätta straffas i evighet (Gravlund & Sjölander, 2009).

Vi tror att de fördomar som de belyser i artikeln är vanligt förekommande och inverkar negativt på individers möjlighet att lämna kriminaliteten och komma in i samhället igen. För oss är det ett givet faktum att förändring är möjlig, att en gång kriminell inte betyder alltid kriminell. Med tanke på den bild media ger och hur kriminalpolitiken har utvecklats de senaste decennierna tror vi dock inte att detta är en allmängiltig förståelse. Vikten av att skilja på person och handling blir enligt vår mening central för att minska risken för den stämpling och diskriminering som före detta kriminella kan utsättas för. Kan vi i denna uppsats förmedla bilder av människan bakom ett kriminellt liv, kanske vi kan bidra till att öka förståelsen för hur kriminalitet utvecklas och vad som behövs för att en individ ska kunna bryta med den kriminella livsstilen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår studie är att beskriva och söka förståelse för vad som medverkar till att personer lever med och lämnar en kriminell livsstil samt hur identiteten förändras i förhållande till detta. Vi har valt att inrikta oss på de salutogena faktorer som varit verksamma för våra informanter i det kriminella sammanhanget och i lämnandet av detta.

Våra frågeställningar är:

- Vilka omständigheter bidrog till att informanten, efter att ha gjort sina första kriminella handlingar, fortsatte att leva med en kriminell livsstil?
- Vilka faktorer har för informanten varit verksamma för att lämna en kriminell

- livsstil?
- Hur ser informanten på framtiden och förmågan att inte falla tillbaka i kriminalitet?
 - Hur beskriver informanten sin identitet under och efter sin tid i kriminalitet och hur kan detta förstås?

1.3 Begreppsdefinitioner

Identitet: Vi har valt att se på identitet utifrån Eriksons (1968) resonemang om ungdomars identitetsutveckling. Enligt honom utvecklas ens identitet med att man vet vem man är, vet hur man ser på sig själv och hur andra ser på en samt att det finns en överensstämmelse mellan dessa bilder. Han menar också att identitet handlar om en inre acceptans och att uppleva sig som en hel person.

Kriminalitet: Straffbara/olagliga handlingar i ett sammanfattande begrepp (Nationalencyklopedin, 2013a).

Kriminell livsstil: Begreppet kriminell, syftande till en kriminell person, beskrivs av Nationalencyklopedin (2013b) som en person som vanemässigt begår olagliga handlingar. En livsstil benämns som ett handlingsmönster av personliga egenskaper, åsikter och motiv (Nationalencyklopedin, 2013c). I uppsatsen kommer vår beteckning av kriminell livsstil således att vara: när en person har ett handlingsmönster som innefattar upprepande olagliga handlingar och värderingar som understödjer dessa handlingar.

Missbruksproblematik: Att ha ett missbruk innebär att man har ett beroende av, eller tar större mängder, substanser som ger effekter i form av lyckorus och välbefinnande, men samtidigt negativa fysiska och psykiska konsekvenser. Exempel på sådana substanser är alkohol och narkotika (Nationalencyklopedin, 2013d).

Salutogena faktorer: De faktorer som för personen bidrar med eller upprätthåller god hälsa trots att denne utsätts för större påfrestningar. En viktig salutogen faktor är att känna en känsla av sammanhang, KASAM, där begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet är väsentliga komponenter (Antonovsky, 2005). En längre beskrivning av det salutogena synsättet kommer att göras i uppsatsens teoriavsnitt.

1.4 KRIS – kriminellas revansch i samhället

För att få tag i informanter till denna studie har vi varit i kontakt med föreningen KRIS, vilken vi kort vill presentera.

Kamratföreningen, som bildades i Sverige 1997, är en ideell förening som består av före detta kriminella och missbrukare som vill hjälpa varandra att komma tillbaka in i samhället. Den grundläggande idén bakom föreningen är att de ska möta personer som frigges efter fängelsestraff och stödja dem i arbetet mot en förändrad livsstil. Inför frigivningen är det den intagne själv som hör av sig till föreningen för att visa att denne är motiverad att påbörja en förändring av sitt liv. Föreningen erbjuder bland annat ett nytt drogfritt nätverk, boende, kurser och utbildningar samt gemensamma aktiviteter för medlemmarna (KRIS, 2013). Medlemmarna har möjlighet att arbeta med olika uppdrag

och projekt i föreningens regi. Mycket av arbetet är brottsprevention med ungdomar. Sedan 2010 har projektet *Tidig insats* erbjudit ungdomar i riskzonen en utbildad kontaktperson från KRIS som ett viktigt stöd utöver kontakter med polis och socialtjänst (Berndes, 2013).

KRIS står för deviser som: *hederlighet* – medlemmarna ska vara ärliga och inte syssla med någon brottslig verksamhet, *drogfrihet* – medlemmarna lever ett drogfritt liv, *kamratskap* – det skall visas respekt för sina medmänniskor och *solidaritet* – man ska bry sig om och hjälpa varandra. Idag finns föreningen utbredd i hela landet med cirka 5000 medlemmar (2012) men också i länder som Finland, Danmark och Ryssland (KRIS, 2013).

2 Tidigare forskning

I detta avsnitt redogör vi för den tidigare forskning som finns och berör vårt forskningsområde. Texten är uppdelad efter rubrikerna *Att bryta med en kriminell livsstil* och *Identitet i relation till att leva med och lämna en kriminell livsstil*. Vi har valt att inte redogöra för hela studier i avsnittet utan presenterar de delar som vi anser relevanta för uppsatsområdet.

2.1 Att bryta med en kriminell livsstil

Birgitta Rydén-Lodi (2008) har i sin doktorsavhandling *Lyckas mot alla odds* behandlat frågan om vilka faktorer som är betydelsefulla för att kunna lämna en kriminell karriär. I avhandlingen presenteras fyra delstudier varav vi vill beröra en här. I intervjustudien *Inför frigivningen. Livssituation inför frigivningen och egenbedömning av framtida återfall* deltog 100 manliga återfallsförbrytare som vid undersökningsperioden var intagna på fängelser i Stockholmsområdet. Samtliga deltagare, med undantag för tre bortfall, följdes också upp tre år efter deras frigivning för att se huruvida de återfallit i brott under åren eller ej. Av deltagarna var det endast 9,4 % som inte fanns i brottsregistret efter uppföljningen och således hade resterande deltagare återfallit i någon typ av brottslighet.

Rydén-Lodi (2008) lyfter i studiens resultat fram vikten av att, för att kunna lämna en karriär i kriminalitet, ha tillgång till ett tryggt och gynnsamt nätverk med personer som inte själva missbrukar eller lever ett liv i kriminella banor samt vikten av att bli drogfri. Ett pågående missbruk och en missbrukande/kriminell omgivning beskrivs som riskfaktorer för att återfalla i brott. I studien betonas även vikten av att personen har en egen trygg bostad, där denne kan stänga om sig, samt att personen har en inre motivation och en hoppfull syn på framtiden. Slutligen uppmärksammar Rydén-Lodi (2008) också behovet av att ha en ordnad social situation med ett arbete, eller annan form av sysselsättning, för att minimera risken för återfall. I diskussionen framförs dock att flera av deltagarna under intervjuerna framförde en bristande tilltro till att i framtiden komma in på den legala arbetsmarknaden dels eftersom de hade brist på utbildning men även på grund av sin kriminella bakgrund.

En annan studie som behandlar ämnet är *Exitprocesser och empowerment* av Hedin, Herlitz och Kuosmanen (2006). I studien undersöks huruvida arbetet i sociala arbetskooperativ kan vara verksamt för individer som lämnar en kriminell bana eller ett missbruk samt huruvida kooperativen kan bidra till ett minskat utanförskap, ökat självförtroende och en känsla av ansvar. Några av de resultat som framkommer i rapporten är att arbetet i sociala arbetskooperativ är till stor hjälp för individers rehabilitering från missbruk/kriminalitet och att möjligheten till att få en kontaktperson i kooperativet bidrar med stöd och trygghet för individen. Med stöd från kooperativet har individerna inte behövt genomgå uppbrottet på egen hand utan alltid haft någon annan viktig person till hands. Under åtminstone första året efter uppbrottet är detta stöd av särskild vikt eftersom personen under denna tid är som mest sårbar för återfall. Studien tyder också på att det sociala kooperativet bidrar med en utveckling av individernas egna resurser och förmåga att ta ansvar och utveckla relationer. Som exempel i studiens resultatredovisning ges att några individer vid kooperativen vågat satsa på att utbilda sig, något som inte sågs som aktuellt innan, samt att de utvecklat relationer till nya

bekantskaper eller att de återupptagit kontakten med familjemedlemmar (Hedin, Herlitz & Kuosmanen, 2006).

Slutligen har vi valt ut den internationella studien *An exploratory study of exiting from criminal careers* av Thomas Meisenhelder (1977). Den fokuserar på vilka faktorer som ligger bakom tanken att lämna den kriminella karriären samt vilka faktorer som slutligen gör att man lämnar den. Undersökningen genomfördes genom ostrukturerade intervjuer och omfattade 29 personer som vid tidpunkten för undersökningen satt inne på en kriminalvårdsanstalt och som därmed inte hade lyckats att lämna det kriminella livet mer än en kortare period. Studien visar att tankarna som medförde att informanterna ville lämna den kriminella karriären byggde på en inre motivation där individerna ville börja leva ett "vanligt" socialt liv med ett lugnare tempo än det som det kriminella livet gav dem. Meisenhelder (1977) menar att individernas tid på institution haft en avskräckande effekt, då de efter reflektion insett att de inte ville sitta inne hela sitt liv. För att kunna lämna den kriminella karriären visar studien på att individerna behöver skapa ett band till livet utanför den kriminella världen såsom ett vanligt jobb där de kan tjäna pengar och träffa personer som inte tillhör kriminella kretsar. Att ha ett arbete att gå till beskrivs som en viktig del av individernas vardag och som även blir något som de är rädda att förlora vid ett eventuellt återfall. Individerna behöver också, enligt författaren, ha stödjande personer runtom sig, realistiska förväntningar på sig själva och de behöver utveckla en ny icke-kriminell identitet som blir accepterad ute i samhället (Meisenhelder, 1977).

2.2 Identitet i relation till att leva med och lämna en kriminell livsstil

I Gunnar Bergströms (2012) bok *Kriminalitet som livsstil* behandlas många aspekter av kriminalitet. Vi har valt att lyfta fram det han belyser kring individers självbild och identitet i relation till att leva med en kriminell livsstil samt att lämna denna.

Bergström (2012) beskriver individens identitet i relation till det trossystem denne har. Trossystemet är något som avspeglas i hur denne ser på sig själv, världen och sina livsval. Han redogör för fyra kärnelement som utgör grunden för ens trossystem; självuppfattning, värdering, tolkning och förståelse samt identitet och grupptillhörighet. Självuppfattning handlar om hur vi ser på oss själva i relation till andra och hur vi jämför oss med andra. Värderingar har att göra med vad vi anser vara viktigt och värt något i livet, vilket många behöver bearbeta för att kunna förändra en livsstil. Att tolka och förstå innefattar vilka tankemönster som är verksamma hos oss och hjälper oss att ge mening åt den värld vi lever i. Det fjärde kärnelementet är identitet och grupptillhörighet. Identitet menar Bergström (2012) handlar om hur en individ beskriver och definierar sig själv i relation till andra. Bland de som lever i kriminella sammanhang finns många som har en inre bild av sig själv som kriminell, missbrukare eller våldsbenägen, vilket stärker kriminaliteten och påverkar handlingarna i enlighet med rollen. Vissa handlingar kan uppfattas som nödvändiga för en specifik roll. Det är då lättare att ändra på ens handlingar för att de ska stämma med identiteten än att förändra identiteten i sig. Grupptillhörigheten utgör också en viktig del av identiteten. Rädslan för reaktioner från gruppen kan göra det svårt att lämna kriminaliteten.

Den som har ett kriminellt trossystem har också ett sätt att tolka världen och sin egen

roll i den, vilket har utvecklats av tidigare erfarenheter. Bergström (2012) påpekar att denna tolkning av verkligheten ofta kan innefatta en negativ självbild samt att det kan vara mindre skrämmande att ha denna negativa självbild än att få sin verklighet motbevisad. Därför modifieras information som inte stämmer överens med självbilden för att den ska passa in i trossystemet, vilket kan vara en bidragande faktor till att individer stannar i en kriminell livsstil och har svårt att lämna den. För att kunna lämna en kriminell livsstil måste en individ utveckla ett trossystem som är oförenligt med kriminaliteten. Författaren ser fyra delar i förändringen; ansvar, självförtroende, mening och sammanhang. I den tredje delen av förändringsprocessen, mening, beskrivs vikten av att förändra identiteten samt hur den är sammanlänkad med den kriminelles utveckling. Kriminella får och ger sig själva ofta etiketter som begränsar livsmöjligheterna. Den som försöker lämna en kriminell livsstil behöver därför jobba med sin självbild och förändra de interna etiketterna av sig själv för att utvidga sina möjligheter att göra andra val. Författaren menar att inom behandling av klienter som vill bryta med sin kriminella livsstil, sker detta genom övningar i bland annat livsstilsprogram. I dessa behandlingsprogram är det viktigt att hjälpa klienten till en känslomässig övertygelse om att en förändring faktiskt är möjlig (Bergström, 2012).

Ward och Marshall (2007) har skrivit en artikel om hur kriminellas rehabiliteringsprocess kan förstås ihop med förändringar i den narrativa identiteten. Med narrativ identitet menas att individer formar sin identitet genom de livserfarenheter de har med sig till en slags berättelse om sig själva, vilket avgör hur de ser på sig själva och meningen med livet. I artikeln belyser författarna att alla människor eftersöker vissa värden och skapar sin identitet genom förverkligandet av dessa, vilket sker inom olika aktiviteter och livsstilar. Den kriminella livsstilen är ett sätt att uppnå sådana mänskliga värden. För att bryta livsstilen behöver individen sträva efter att finna alternativa sätt att uppnå dessa (Ward & Marshall, 2007).

Författarna argumenterar för att rehabiliteringen hos kriminella till största del beror på uppbyggnaden av en mer anpassad narrativ identitet. De menar att den narrativa identiteten vägleder individer i deras handlande och formar deras erfarenheter och liv. Därför ökar risken för återfall hos de som har en missanpassad identitet, exempelvis hos individer som tänker att de gör dåliga saker, eftersom de är dåliga människor. Om inte deras självbild ändras, kommer de ha svårt att ändra sin livsstil. Författarna anser också att en människas upplevelse av vem man är, är ett resultat av ens handlande. I vilken utsträckning man har förmåga att skapa sig själv beror på ens värderingar, förmågor, kunskap, möjligheter och resurser. Deras slutsats betonar vikten av tillhandahållande av resurser och miljöer som understödjer skapandet av en ny identitet (Ward & Marshall, 2007).

2.3 Reflektioner kring kunskapsläget

När vi sökte tidigare forskning hittade vi flera studier om kriminalitet generellt men däremot färre med ett uttalat fokus på salutogena faktorer samt varför individer väljer att stanna kvar i kriminalitet. Vi uppfattade att det på senare år gjorts en del forskning på varför och hur man lämnar kriminalitet, men fann inga studier med ett längre tidsperspektiv där processen beskrivs redan från livet i kriminalitet. Detta anser vi stärker relevansen av vår studies inriktning ytterligare.

3 Teoretisk referensram

I avsnittet presenteras de delar av teorier vi ansett som lämpliga att analysera vårt material med. Teorivalet motiveras i efterföljande kommentar.

3.1 Det salutogena synsättet

Aron Antonovsky, professor i medicinsk sociologi, ville istället för att fokusera på vad som medför att personer blir sjuka fokusera på vad som gör att människor förblir friska, eller upprätthåller en god hälsa. Som människa utsätts man under sin livstid för fysiska, psykiska eller sociala påfrestningar, olika stressorer, som kan göra en sjuk. Det salutogena perspektivet handlar inte om att människan ska undvika dessa påfrestningar utan snarare om hur människan är kapabel att hantera de påfrestningar som hon utsätts för. Antonovsky menar att stressorerna skapar ett spänningstillstånd som man som människa måste hantera för att bibehålla god hälsa snarare än att utveckla en ohälsa. Hälsa och ohälsa beskriver han som två poler vilka människan rör sig i riktning mot. Han ser därmed inte hälsa och ohälsa som två dikotomier utan menar att man, genom att inkludera ett salutogent perspektiv, kan se var emellan dessa poler som personen befinner sig (Antonovsky, 2005).

Författaren myntade begreppet KASAM – känsla av sammanhang – som han menade uppstår när man kan se de påfrestningar som man är utsatt för som begripliga, det vill säga ha en förståelse för dem. En känsla av sammanhang är en nödvändig faktor för man ska kunna röra sig mot polen av hälsa. I begreppet ingår nedanstående komponenter. Samtliga komponenter behöver inte ha ett högt värde för att man ska känna en känsla av sammanhang, men är nödvändiga för att man ska kunna hantera de problem man utsätts för med framgång (Antonovsky, 2005).

Begriplighet - Att ha en upplevelse av att ens liv är förutsägbart är av vikt för att känna denna begriplighet och för att känna en ökad känsla av sammanhang. De situationer individen möter och den information denne får, genom både yttre och inre stimuli, ska således vara ordnad, strukturerad och sammanhängande.

Hanterbarhet - är av vikt för att man ska känna att man har resurser för att hantera den situation som man befinner sig i. Att känna sig som ett offer för situationen eller att känna en hopplöshet kring de stressorer man möter kan vara ett tecken på att man har en svag känsla av sammanhang och således också en lägre känsla av hanterbarhet.

Meningsfullhet – uppkommer när man har något område i livet som man menar är värt att känslomässigt investera i. För att få en ökad känsla av meningsfullhet måste det område som man väljer att bli engagerad i vara socialt uppskattat, inte nödvändigtvis av samhället i stort, men av några personer i ens närhet eller av en särskild grupp. För att känna en meningsfullhet är det av betydelse att personen, som ställs för krav och utmaningar i livet, möter dessa med öppenhet och motivation snarare än med hopplöshet.

Reflektioner

Redan i inledningsskedet av vår uppsats fick vi funderingar på att använda oss av ett

salutogent perspektiv. Vår uppfattning är att kriminella sammanhang inte sällan beskrivs som något avvikande och destruktivt och att främsta fokus brukar ligga på orsakerna till att personer utvecklar en kriminell livsstil. Vi fann det därför intressant att lyfta fram varför personer fortsätter leva i detta sammanhang. Vår inställning är att man även i ett destruktivt sammanhang kan känna en känsla av sammanhang, eftersom oavsett i vilken kontext man än befinner sig i, möter man påfrestningar som man måste kunna hantera. Att våra informanter också har lyckats lämna ett liv i kriminalitet, och vilka faktorer som varit verksamma för detta, ser vi som något som bör uppmärksammas för att stärka dem i lämnandet för att de inte ska gå tillbaka till detta liv. Det salutogena perspektivet har således blivit ett tongivande perspektiv genom uppsatsen.

När vi har läst Antonovskys bok *Hälsans mysterium* har det slagit oss att vi inte riktigt har samma inställning till KASAM som författaren. Han beskriver att en stark eller svag känsla av sammanhang är något som utvecklas under en levnadsperiod och som senare i vuxen ålder blir något som kan ses som mer eller mindre statistiskt. Antonovsky tror att graderna av KASAM kan ändras något, beroende på vilka situationer man möter, men att det inte är särskilt troligt att detta sker. Är man en person som har en stark känsla av sammanhang, kan denna känsla tillfälligt ändras när man utsätts för livets påfrestningar, men Antonovsky (2005) menar att detta är något övergående och att ens normala tillstånd i KASAM strax därefter infinner sig.

Vår inställning är att man säkerligen kan ha en benägenhet eller känslighet som gör att man har svårare att hantera de inre eller yttre påfrestningar man utsätts för, vilket påverkar huruvida man känner en stark eller svag känsla av sammanhang. Dock menar vi att denna känsla inte är något oföränderligt utan att denna känsla kan ändras beroende på var vi befinner oss i livet, vilket stöd vi har, vilka personer som finns runt om oss och beroende på vilka erfarenheter vi har med oss. Vi tror inte att detta ändras från dag till dag men att ens känsla av sammanhang kan förändras även hos vuxna som säkerligen redan blivit utsatta för flera av livets påfrestningar.

Att för oss avgöra huruvida någon har svag eller stark KASAM är enligt vår mening problematiskt och som egentligen bör avgöras av den enskilde själv, eller kanske med hjälp av det KASAM-formulär som framtagits. För att dock få en uppfattning om våra informanternas känsla av sammanhang utgår vi från de tre komponenterna i vår analys för att med hjälp av dem försöka få en förståelse för de situationer de beskriver och de påfrestningar som de har mött under livet i kriminalitet, och i lämnandet.

3.2 Symbolisk interaktionism

Symbolisk interaktionism bygger på att man utvecklas och hela tiden skapas i relation till andra. Det är ingenting som bara finns, utan något som sker i en ständig process. Beroende på hur vår föreställningsvärld ser ut, uppfattar vi olika saker, och vi tolkar också det vi ser på olika sätt beroende på våra erfarenheter och preferenser (Trost & Levin, 2010).

”I” och ”Me”, generaliserade andre och multipla roller är de begrepp från symbolisk interaktionism som används i analysen och därför kommer att förklaras här.

Enligt Mead (1976) är vårt jag uppdelat i två delar, ett ”Me” och ett ”I”. I vårt ”Me” ingår våra olika sociala roller med de förväntningar vi har uppfattat från andra. Det är

även den reflekterande delen som gör så kallade rollövertaganden, där vi ser oss själva utifrån andras perspektiv. Delen som kallas för "I" syftar på vår spontana del som reagerar på det vi uppfattar omkring oss. Vårt "I" är delvis styrt av vårt "Me", men samtidigt kommer vårt "I" med tiden förändra vårt "Me" genom att dess handlingar ger nya erfarenheter till vårt "Me".

Mead (1976) menar vidare att normer och värderingar byggs upp hos individen i samspel med samhället och andra personer, vilka ingår i samma sociala grupp. Dessa normer utgör den generaliserade andre och styr både tanke och handling hos individen. För att undvika skuld känslor försöker vi att handla i enighet med den generaliserade andre.

Enligt Trost och Levin (2010) har alla människor multipla roller, man har olika positioner beroende på vilken kontext man befinner sig i, och dessa positioner för med sig olika förväntningar. Några roller bär vi alltid med oss såsom vårt kön och vår ålder, jämfört med de tillfälliga roller vi får i olika sammanhang.

Reflektioner

Interaktionismens grundtanke är att allt beteende utvecklas i relation till andra. Detta tror vi på och tänker även gäller för kriminalitet och de tankar som möjliggör respektive försvårar kriminalitet. Därför finner vi denna teori passande för att försöka förstå hur våra informanternas identitet och förståelse av sig själva och sin situation har förändrats över tid. De begränsningar vi ser med teorin är att den är väldigt stor och att vi enbart kan applicera en liten del av alla de begrepp som teorin innehåller. Vi kan också se att det finns en problematik att göra antaganden om deras olika delar av jaget, deras generaliserade andra och olika roller. Då vi inte frågat dem rakt ut om dessa förhållanden blir vår analys väldigt subjektiv och tolkande.

3.3 Kontrollteorier

Kontrollteorier utgår från att individens band till samhället har en preventiv funktion på brottsligheten. Istället för att fokusera på vad som orsakar kriminalitet, ser man till vad som orsakar ett normbundet beteende hos individer. Enligt kontrollteorin avstår de flesta av oss från att begå brott på grund av den kontroll samhället och vi själva utövar på oss. Två grenar bland kontrollteorierna är *sociala band* och *neutralisationstekniker* (Sarnecki, 2010).

3.3.1 Sociala band

Travis Hirschi menar att individens relationer inom olika grupper utgör sociala band och att dessa påverkar individen till att inte bryta mot samhällsnormer och begå brott (Sarnecki, 2010). Enligt Hirschi (2002) finns fyra olika element av de sociala banden. Det första elementet är anknytning, det syftar på att internaliseringen av normer beror på hur anknuten man är till andra laglydiga normföljande människor i samhället. Det andra elementet är åtaganden, i form av engagemang och handlingar vilka står i linje med samhällsordningen. De laglydiga handlingarna ökar konformiteten genom att man får mer att förlora på att bryta mot normer om man har investerat i sådana åtaganden. Delaktighet i olika normföljande samhälliga kontexter är det tredje elementet. Dessa

kontexter kan utgöras av exempelvis skola, jobb och föreningar. Engagemanget i dessa gör en upptagen vilket minskar möjligheten att hinna göra lagöverträdelser, samtidigt som det ofta stabiliserar vardagen med rutiner. Det fjärde elementet kallas övertygelse och innefattar våra värderingar. Om vi har positiva attityder gentemot samhället, lagar och laglydighet, då minskar risken att vi bryter mot samhällsnormerna (Hirschi, 2002).

Dessa fyra nämnda element står i korrelation till varandra och kan därför följas åt, om ett påverkas negativt eller positivt påverkas ofta de andra i samma riktning. Om vi har anknytningar och åtaganden enligt de kriterier som presenterats ovan är det inte ovanligt att man är delaktig i någon form av samhällelig kontext, och likaså har internaliserat värderingar som följer allmänhetens normer (Sarnecki, 2010).

Reflektioner

Teorin om sociala band anser vi vara användbar i vår analys, då vårt material berör alla de fyra element vi nämnt ovan. Eftersom teorin fokuserar på vad som får individer att inte begå brott och vi vill analysera våra informanternas upplevda förmåga till att inte begå brott i framtiden, känns den relevant. Vi ser att teorin kan begränsa oss då vi kan missa faktorer som ligger utanför teorins kategorier, och tolka in det som informanterna anser viktigt inom ramen för teorin, när det kanske egentligen handlar om något annat. Teorin använder sig av begreppet normativt, som det som är eftersträvansvärt och konstruktivt och framställer då det icke-normativa som motsatsen, vilket vi ställer oss kritiska till. Vi anser att även normbrytande anknytningar, beteende och kontexter kan vara konstruktiva och minska benägenheten för brott, och vill således specificera att vi tänker att icke-normativa destruktiva engagemang kan öka risken för brottslighet.

3.3.2 Neutralisationstekniker

En annan del inom kontrollteorin är neutralisationstekniker, som första gången presenterades av Matza och Sykes 1957. De menade att det finns kontrollerande normer och att dessa är internaliserade hos de flesta i vårt samhälle, även hos ungdomar. Att det ändå sker mycket ungdomskriminalitet beror på att ungdomar tillämpar olika neutralisationstekniker som gör att de kan utföra vissa handlingar genom att tillfälligt kringgå de normer som annars styr dem. De pekar på fem neutralisationstekniker av vilka vi har använt oss av de två följande; förnekande av skada och förnekande av offer. Förnekande av skada innebär att individen omskriver innebörden av brottet och förnekar att det kommer orsaka skada. Vid förnekande av offer erkänner individen sitt brott men anser att det inte finns något offer, då den som utsattes för brottet ändå förtjänade det (Sarnecki, 2010).

Reflektioner

Vi anser att denna teori kan vara användbar för att förstå normalisering av kriminalitet, vilket är ett av de viktiga teman vi fann i vårt material. Vi ser dock en begränsning i att använda den till vårt syfte då den är utformad för att förklara ungdomars rättfärdigande av handlingar och vårt material visar på rättfärdigande vid både ung och vuxen ålder.

4 Metod

4.1 Förförståelse

Enligt filosofen Hans-Georg Gadamer går vi aldrig in fördomsfritt eller utan förförståelse i nya situationer eller när vi ska söka förståelse för ett fenomen. Det är vår förförståelse som gör det möjligt för oss att över huvudtaget förstå någonting av det nya fenomen som studeras (Thomassen, 2007). Vår förförståelse bygger mycket på de kunskaper som vi tagit med oss efter våra terminer på socionomprogrammet och främst från kursen ”Kriminalitet och prevention” som vi båda två har läst. Under kursen fick vi träffa en medlem från KRIS som berättade om sin väg att ta sig ur livet i kriminalitet samt om KRIS som organisation. Efter föreläsningen hade vi en positiv bild av KRIS och deras arbete. Kursen i stort gav oss ett ökat intresse för ämnet kriminalitet i allmänhet och för personer som begår brott i synnerhet. Man kan säga att kursen gav oss en tankeställare över vår egen syn på dessa personer samt vilka omständigheter som gjort att de hamnat i ett liv i kriminalitet. Tidigare såg vi fenomenet kriminalitet främst som något som var kopplat till enskilda individer men ser det mer komplext idag, då vi menar att samhällsstrukturer, socioekonomiska skillnader och fördomar/attityder kan bidra till utvecklandet av kriminalitet. Vi menar att en person är mer än sina handlingar, vilket för oss skapar en nyfikenhet på personen som finns bakom de kriminella handlingarna.

Våra attityder gentemot kriminalitet som ämne och till personer som begår kriminella handlingar är något vi är medvetna om kan ha haft inverkan på vår studie. Enligt Bryman (2011) kan egna attityder dyka upp i flera delar av forskningsprocessen såsom vid inledningsskedet, då val av forskningsområde ska göras, metod ska väljas, intervjuer ska genomföras eller då slutsatserna ska dras. Under studiens gång har vi därför försökt att ständigt reflektera kring vår förförståelse för att se hur den kan ha påverkat våra val.

4.2 Forskningsansats och metodval

Vår studie har en explorativ fenomenologisk ansats, då den ämnar undersöka ett fenomen och beskriva det utifrån informanternas egna upplevelser. Enligt fenomenologin ska man sätta den egna förförståelsen inom parentes och undersöka fenomenet så förutsättningslöst som möjligt för att försöka få en bredare och djupare förståelse av fenomenet (Thomassen, 2007). Kvale och Brinkmann (2009) menar att en förståelse av sociala fenomen nås bäst genom samtal och utnyttjande av individens egna subjektiva berättelser. Då vårt syfte med studien är att söka förståelsen för varför individer väljer att göra vissa livsval tror vi att det krävs en metod som kommer nära det vi vill undersöka och kan leverera fylligt detaljrikt material. Vi valde därför att använda oss av en kvalitativ metod. Med en kvantitativ metod hade vi kunnat fråga ett större antal personer om deras upplevelser men inte kunnat få några mer ingående svar och berättelser vilket vi tror är ett måste för att ge oss en djupare förståelse.

Nackdelar med en kvalitativ forskningsmetod kan vara att undersökningen blir alltför subjektiv då dessa studier i stor utsträckning baseras på forskarens egna val och tolkningar samt då forskaren själv är ett viktigt instrument i datainsamlingen. Det är även svårt att göra en replikation av en kvalitativ undersökning på grund av denna

subjektivitet. De personer som intervjuas påverkas troligtvis av forskarens egenskaper, vilket innebär en differentiering av svar beroende på forskare. Just eftersom den kvalitativa forskningen blir så subjektiv och ger specifik information om enskilda fall blir det svårt att generalisera till större grupper i samhället. Ytterligare en brist i kvalitativa undersökningar är svårigheten att göra dem transparenta. Det går inte alltid att redogöra helt klart för hur urvalet skett, vad man som forskare gjort och hur man kommit fram till sina slutsatser (Bryman, 2011). De fördelar vi finner med att göra en kvalitativ undersökning är att vi får en närhet till våra informanter och därmed lättare kan erhålla en kontextuell förståelse av deras tankar och livsval (Bryman, 2011). Detta anser vi är nödvändigt för att uppfylla vårt syfte. Vi vill dessutom skildra människan bakom kriminaliteten i hopp om att minska det avstånd vi diskuterade i uppsatsens bakgrund och ser det som ett viktigt tillfälle att förmedla personliga berättelser vilket kräver en kvalitativ metod

4.3 Litteratursökning

Inför litteratursökningen gjorde vi en begreppskarta (mindmap) för att få fram bra och relevanta sökord. Vi arbetade fram kartan utefter vårt syfte, våra frågeställningar, intervjumetod samt begrepp från de teorier vi funderade över att applicera på studien. Det resulterade i följande sökord; krimin*, kriminell*, brott*, narrativ*, berättelse*, livs*, identitet*, salutogen*, stämpling*, stigma*, vändpunkt*, exitprocess*, avhopp*, lämna*, orsak* samt; crim*, criminals*, offender*, narrative*, lifestory*, story*, identity*, salutogenic, label*, stigma, ”turning point*”, exit*, quit, leave. Vi använde alla de svenska sökorden för att söka litteratur på *Swe Pub*, men endast några av dem på *Libris*. För att få tag på artiklar inom ämnet som författats utanför Sveriges lärosäten sökte vi på databasen *Social Science ProQuest* där vi använde alla våra engelska sökord och förfinade resultaten genom att enbart titta på ”scholarly journals”. Eftersom vi ville finna en aktuell artikel som visar på en aspekt vi tar upp i problemformuleringen sökte vi även i pressarkiven *Presstext* och *Mediearkivet*.

4.4 Datainsamlingsmetod

Vår insamling av empiri skedde genom kvalitativa semistrukturerade intervjuer med narrativa inslag. De narrativa inslagen tänkte vi skulle kunna öka våra möjligheter att få förståelse för våra informanternas livssituationer och därmed lättare få svar på våra frågeställningar. Dessa inslag har tagit sig uttryck i att vi haft ett antal frågor som öppnat för längre berättelser. Att vi ändå ville ha semistrukturerade intervjuer och inte rakt igenom narrativa kom sig av att vi ville ha ett material som vi säkert visste svarade på våra frågeställningar. Vi såg det därför fördelaktigt att skapa en struktur och disposition som tjänade detta syfte under intervjuerna.

4.5 Urval och avgränsningar

För att få tag på våra informanter vände vi oss till kamratföreningen KRIS, tillhörande en stad i södra Sverige, eftersom vi visste att föreningens medlemmar består av personer som har en kriminell bakgrund och således har levt med en kriminell livsstil. Vi tog kontakt med föreningen via ett telefonsamtal till en kontaktperson på KRIS.

Tillsammans med kontaktpersonen bestämde vi att denne skulle fråga runt bland föreningens medlemmar, ge vårt informationsbrev (se bilaga 1) och se vilka som var intresserade av att delta i studien. Ett urval av detta slag kan beskrivas som dels målinriktat och dels som ett snöbollsurval. Enligt Bryman (2011) är ett målinriktat urval när man som forskare vänder sig till en organisation med tillhörande personer som är relevanta för studiens frågeställningar. Med ett snöbollsurval kan man, genom en första kontakt med någon som är lämplig för studien, få kontakt med andra relevanta personer. Detta urval är passande då vi som forskare vill komma i kontakt med personer som, med tanke på ämnet, kan vara något svåra att få tag på. Vi anser att det blev ett naturligt val för oss att kontakta KRIS eftersom vi kände till föreningen sedan tidigare och vår förhoppning var att någon av medlemmarna, eftersom de inte sällan håller föreläsningar för andra om sin kriminella historia, skulle vilja berätta om sina liv. Svårigheten med vårt urval är att våra intervjupersoner representerar en förening vilket vi menar kan innebära att de upplever att det förväntas av dem att ställa upp. Svårigheten i att göra ett snöbollsurval är att vi inte har någon uppfattning om vilka medlemmar i föreningen som har tillfrågats eller ej och därmed inte har någon vetskap om vilka berättelser vi går miste om.

Vår förfrågan till KRIS var att få intervju fyra personer som lämnat sin kriminella livsstil för minst två år sen, samt att de suttit av ett fängelsestraff. Vår förhoppning var att personerna efter två år fått distans till sitt kriminella liv och att de således skulle kunna reflektera kring det. Att vi ville intervju fyra personer berodde på att vi ville få en variation i vårt material. Att göra fler intervjuer hade säkerligen bidragit med ytterligare variation, men var inte rimligt med vår begränsade tid. Vi hade också en önskan om att både få intervju personer som haft en missbrukproblematik samt de som inte haft det, eftersom vi är medvetna om att en denna problematik ofta går hand i hand med kriminalitet. Våra informanter blev slutligen en kvinna och tre män i 20-40 års åldern som lämnat sin kriminella livsstil för mellan 1 till 5 år sedan. Alla har inte suttit i fängelse men definierar sig själva ha levt med en kriminell livsstil under flera år. Att få tag på personer på KRIS som inte har någon drog/missbrukshistoria var problematiskt. Samtliga av våra informanter har därför en missbruksproblematik bakom sig, vilket innebär att de, för att kunna lämna ett liv med en kriminell livsstil, också ha behövt lämna ett missbruk. Vi har dock inte fokuserat på processen kring att lämna ett missbruk utan inriktat oss på den process det innebär att lämna en livsstil i kriminalitet. Andra avgränsningar som vi gjort är att vi inte fokuserat på faktorer såsom åldern, könet eller etniciteten hos våra informanter.

4.6 Intervjuguide och intervjuernas genomförande

För att utforma vår intervjuguide utgick vi från studiens syfte och frågeställningar. Eftersom studien rör flera tidsperioder i våra informanters liv valde vi att strukturera intervjuguiden efter dem: livet med en kriminell livsstil, att lämna en kriminell livsstil samt synen på framtiden och förmågan att inte falla tillbaka. Under dessa kategorier formulerade vi sedan exempel på frågor som vi ville ställa under intervjutillfället, som vi förmodade skulle ge oss svar på våra frågeställningar. Inledningsvis i intervjuguiden valde vi att ha några frågor rörande intervjupersonens bakgrund. Detta menar vi gav våra informanter en möjlighet till att bli bekväma med oss som intervjuare. Bryman (2011) menar också att bakgrundsinformation är av betydelse för att vi som forskare lättare ska kunna sätta in informantens situation i ett sammanhang. För att se hur våra frågeställningar uppfattades fick vår första intervju ses likt en pilotintervju. Vi gjorde

inga större ändringar efter första intervjun utan formulerade om några av våra intervjufrågor som vi upptäckte kunde tolkas på ett felaktigt sätt.

Samtliga intervjuer genomfördes på ett kontor i den lokal där KRIS är verksamma och tog mellan 45-75 minuter. Att intervjuerna tog olika lång tid berodde dels på att intervjupersonerna själva fick styra hur mycket de ville berätta eller reflektera över sina liv men också eftersom vi själva blev mer bekväma i vår roll som intervjuare och ställde fler uppföljningsfrågor under de senare intervjuerna. Det blev för oss tydligt att vår förkunskap ändrades efter varje intervju och att detta således påverkade vilka följdfrågor vi valde att ställa. Under tre av fyra intervjutillfällen var vi båda närvarande. Fördelarna med att vara två var enligt vår mening att båda två kunde få en bild av intervjusituationen och få ett sammanhang kring denna. Vi såg det också som en fördel att en av oss kunde vara mer passiv under intervjun, observera situationen och därmed kunde ge feedback till nästkommande intervjusituation. Att ha någon bredvid sig som kunde komma med relevanta uppföljningsfrågor såg vi också var en tillgång för den som höll intervjun. Nackdelarna som vi såg med att vara två var att det skulle innebära en två mot en situation gentemot den intervjuade. Eftersom vårt uppsatsämne för informanterna skulle innebära att prata om privata händelser och upplevelser funderade vi kring hur det skulle kännas för dem om vi båda var närvarande och hurvida det skulle bli extra känsligt eller inte. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) innefattar dock varje intervjusituation ett maktförhållande eftersom det är intervjuaren som definierar situationen och väljer hur dialogen ska se ut. Vår kontaktperson menade att de intervjupersoner vi valt inte skulle ha något emot att vi var två, därför valde vi att båda skulle närvara. För att delge våra informanter om deras makt, som vi menar kan utjämna maktförhållandet något, förtydligade vi för dem om de etiska principer vi valt att följa (se nedan) vilka berör deras frivilliga deltagande, rätten att närhelst lämna intervjusituationen och vikten av att ha deras samtycke till studien.

4.7 Bearbetning och analys av empirin

Transkriberingen av vårt inspelade material skedde så ordagrant som möjligt för att inte vi inte ville gå miste om någonting som informanterna berättat under intervjutillfällena. Vi valde därefter dock att redigera citaten något, från talspråk till skriftspråk och att radera några upprepande ord, eftersom citaten därmed blev lättare att läsa och mer sammanhängande. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) kan, ur ett etiskt perspektiv, också en omskrivning från talspråk till skriftspråk vara nödvändig för att inte utskrivningen ska kännas nedvärderande för informanterna.

Under analysen har vi utgått från vad Kvale och Brinkmann (2009) kallar för meningskategorisering, vilket är en lämplig metod vid större utskrifter av intervjuer. Vi har först kategoriserat vårt material efter studiens frågeställningar och därefter funnit några underkategorier under dessa, som har berörts av våra informanter. Det är också dessa, eller en kombination av dem, som vi använt som rubriker i vårt analysavsnitt. För att vi inte skulle bli påverkade av varandras tolkningar, utan först få en egen uppfattning om vad vi kunde se i materialet, satt vi inledningsvis var för sig.

I vår studie har vi utgått från en kombination av ett induktivt och deduktivt förhållningssätt, två olika kunskapsvägar. Att vi redan i inledningsskedet av uppsatsen valde att utgå från ett salutogent perspektiv kan beskrivas som deduktivt, vilket enligt Bryman (2011) är när man som forskare utgår från en teori i sin studie och därefter får

ett resultat. Med induktion menas att forskaren istället först utgår från observationer och att teorin blir ett resultat av den forskning man gjort. Vi ser att vi också har utgått från detta förhållningssätt eftersom våra övriga teorier, symbolisk interaktionism och teorier om kontroll valts efterhand som vårt empiriska material insamlats.

4.8 Metodologiska reflektioner

För att kunna göra en bedömning av uppsatsen använder vi oss av kriterierna: generaliserbarhet, reliabilitet och validitet.

4.8.1 Generaliserbarhet

I en kvalitativ undersökning blir inte intervjupersonerna representativa för en population. Resultaten vi finner i undersökningen blir exempel på hur det ser ut för några individer, vilket vi kan generalisera till teorier men inte till grupper i samhället. Den kvalitativa metoden, vilken vi valt, ämnar dock inte att generalisera utan att söka en kontextuell förståelse av ämnet (Bryman, 2011).

4.8.2 Reliabilitet

Reliabilitet handlar om hur tillförlitligt det resultat vi fått fram är. Inom reliabilitetens ram blir det även relevant hur replikerbar, alltså upprepningsbar studien är (Bryman, 2011). För att stärka vår studies reliabilitet har vi noggrant dokumenterat alla steg i vår uppsatsprocess för att kunna ge en transparent bild av hur vi har gjort. Enligt Bryman (2011) är dock kvalitativa studier av sin natur inte replikerbara, då de sociala situationerna och personerna varierar om någon annan skulle vilja göra en liknande studie. Vi som intervjuare är också avgörande för tillförlitligheten eftersom vår interaktion med informanterna påverkar vad de berättat för oss. Hade det varit någon annan som intervjuat hade kanske våra informanter valt att berätta andra delar av sin historia. Under intervjutillfällena bad vi våra informanter att bara säga det som de kände sig bekväma med, eftersom det finns en risk att de kan komma att identifieras av bekanta som känner till deras historia. Detta kan ha gjort att de valt att utelämnat vissa detaljer i sina berättelser, vilket påverkar vad som återfinns i vårt material och därmed också tillförlitligheten.

4.8.3 Validitet

Att vi undersökt det som från början var vår avsikt att undersöka kan härledas till begreppet validitet. Validering är något som ska göras under hela forskningsprocessen och som till viss del handlar om vår förmåga som forskare att ständigt reflektera, teoretiskt tolka och kontrollera vårt material (Kvale & Brinkmann, 2009). Vi menar att vi genomgående i alla delar av uppsatsprocessen har återgått till vårt syfte och våra frågeställningar för att försöka få dem besvarade och därmed stärkt validiteten. För att ta intervjutillfällena som exempel så har också en validering skett genom att vi dels har bitt våra informanter att definiera vad kriminell livsstil innebär för dem, för att se huruvida den överstämmer med vår definition eller ej. Vi har också vid ett flertal tillfällen ställt klarifierande frågor som följdfrågor som ett sätt att få en uppfattning om vi har haft en kommunikativ samstämmighet.

En intern validitet avser enligt Bryman (2011) huruvida de intervjuer och observationer vi gjort överensstämmer med det resultat och slutsatser vi fått fram. Vår uppfattning är att vi, i och med vårt val av metod, har fått djupgående beskrivningar av våra informanter och deras liv. Detta har möjliggjort vårt val av teorier vilka vi menar har varit lämpliga för uppsatsen och har stärkt uppsatsens validitet. Något som vi dock ser som problematiskt är, fastän vi i största mån försökt att redovisa vår förförståelse och våra uppfattningar, att det är våra tolkningar av våra informanternas berättelser som ligger till grund för våra slutsatser. Vi kan inte med säkerhet veta att våra tolkningar överensstämmer med våra informanternas syn på deras berättelser. Att få feedback från dem hade kunnat stärka denna validering. Vi anser dock att detta inte har varit möjligt att genomföra på grund av den korta tid som vi har haft till vårt förfogande.

4.9 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning har utformat fyra etiska principer som gäller för svensk forskning: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Samtliga principer har vi haft i åtanke under hela vår forskningsprocess, då det återkommande dykt upp etiska frågor att ta ställning till. Informationskravet innebär att vi informerar våra informanter om undersökningen och undersökningens syfte samt att vi ger information om deras frivilliga deltagande och frihet att när som helst avbryta intervjun. Kravet innefattar också att vi upplyser dem om vilka eventuella risker deras deltagande i studien innebär. Med samtyckeskravet menas att informanterna ska ha gett sitt samtycke till att delta i studien och att det är deras vilja som är styrande under hela forskningsprocessen. Den tredje principen, konfidentialitetskravet, innefattar informanternas rätt att vara anonyma samt att deras personuppgifter inte kommer i någon annans händer än våra. Att studiens material inte används till andra ändamål än uppsatsen och raderas då uppsatsen är färdig är en del av det fjärde och sista kravet, nyttjandekravet (Vetenskapsrådet).

I samband med vår första kontakt med KRIS skickade vi ut ett informationsbrev som berörde huvuddelarna i dessa nämnda etiska principer. Eftersom kontakten skedde via en kontaktperson på föreningen gav vi informanterna en utskrift av brevet vid intervjutillfället, för att kunna säkerhetsställa att de tagit del av informationen. Vi gav vid samma tillfälle även en del muntlig information som var repeterande och klargörande rörande principerna. Vi förmedlade vår intention att hålla informanterna anonyma i uppsatsen. Vi har således använt oss av fingerade namn för att minska risken för igenkänning samt valt att utelämna orten de är verksamma i. Informanterna fick under intervjusituationen information om den eventuella risk som vi menar finns i att övriga medlemmar i föreningen kan komma att identifiera dem i deras berättelser. Med anledning av att intervjuerna genomfördes på KRIS kontor anser vi också att denna risk ökade men såg det samtidigt som ett bättre alternativ än att sitta på ett café eller liknande där andra obehöriga kunde höra. Informanterna fick information om att uppsatsen kommer att publiceras på Göteborgs Universitets hemsida och blev erbjudna att få den färdiga uppsatsen skickad per e-mail eller post.

En viktig etisk fråga som också bör beaktas inom samhällsvetenskaplig forskning är enligt Bryman (2011) informanternas rätt till ett privatliv. Denna aspekt ligger nära samtyckeskravet och konfidentialitetskravet som berördes ovan och blir enligt vår mening särskilt relevant i vår studie. Med tanke på ämnesvalet, där vi har individers personliga berättelser som huvudsakliga fokus, var vi redan i inledningsskedet av

uppsatsprocessen medvetna om att vår studie till stor del skulle komma att beröra informanternas privatliv. Det var av denna anledning och för att försöka minimera risken för att intervjupersonerna skulle känna sig utelämnade eller känna att intervjusituationerna skulle bli betungande som vi valde att utgå från det salutogena perspektivet i vår studie. Vår förhoppning var att kunna stärka informanterna under intervjuerna genom att lyfta fram hälsofrämjande faktorer i deras historia snarare än att skapa någon form av ångest hos dem genom att fokusera på motsatsen. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) ansvarar vi som forskare för vilka följder som intervjun innebär för intervjupersonerna och således vilket skick vi lämnar dem i.

Under studiens genomförande har vi återkommande försökt att beakta denna etiska fråga, bland annat genom att inte ställa fler frågor än de som varit relevanta för vår studie och återigen noggrant poängterat för informanterna om deras möjlighet att avsäga sig att svara på sådant som de anser är för privat. Vi har i vår intervjuguide försökt att i största mån utgå från öppna frågor för att skapa möjligheten för intervjupersonerna att berätta det som de anser sig bekväma med. Tanken om informanternas rätt till privatliv har även präglat delar av analysförfarandet, då vi dels medvetet tagit bort citat som vi menar riskerar att identifiera informanterna men också valt att hemlighålla de namn på personer och platser som omnämns under intervjun.

4.10 Arbetsfördelning

Vi har under arbetets gång båda varit så delaktiga som möjligt i uppsatsens samtliga delar. Varje avsnitt har muntligen förberetts och diskuterats innan den ena av oss fått det skriftliga ansvaret för texten. Detta för att kunna effektivisera arbetet och för att vi båda menar att vi presterar bättre om vi sitter enskilt när vi ska producera en text.

5 Resultat och analys

I avsnittet presenterar vi de delar av intervjuerna som vi anser ger svar på våra frågeställningar. Avsnittet är uppdelat med utgångspunkt i våra frågeställningar med tillhörande underkategorier och analyseras främst med våra valda teorier men också den tidigare forskning som vi i tidigare avsnitt redogjort för. Vi har i studien inte haft fokus på våra informanternas bakgrund eller tänkbara orsaker till att de levt i kriminalitet. Vi väljer att inledningsvis kort presentera dem för att läsaren ska få en bild av dem.

5.1 Våra informanter

Amanda – en kvinna i 40 års åldern, lämnade sin kriminella livsstil för ungefär 4 år sedan och har sedan dess varit medlem i KRIS, där hon nu arbetar. Hennes liv i kriminalitet har främst präglats av droger, något som hon började ta i 18 års åldern. Amanda utförde innan dess sin första kriminella handling när hon gick i mellanstadiet.

Josef – är runt 25 år gammal och kom på grund av droger in i ett kriminellt sammanhang när han var runt 16 år. Josef blev medlem i KRIS för 3 år sedan där han idag arbetar.

Olle – en man i 40 års åldern, började tidigt i lågstadieåldern att göra brott av mindre slag. Han kom in i ett drogmissbruk under högstadiet, ett drogmissbruk som har styrt honom i hans kriminella livsstil. För 2 år sedan kom han till KRIS och det var också i samband med det som han lämnade kriminaliteten. Idag arbetar han med ungdomar på KRIS.

Pontus – är runt 30 år gammal. Han lämnade sin kriminella livsstil för cirka 2 år sedan och har varit medlem i KRIS i ca 1 ½ år och har nu en anställning där. Han gjorde pojkestreck i lågstadieåldern men började först när han var runt 16 år leva ett liv i kriminalitet. Det var också då han började missbruka droger.

5.2 Omständigheter som gjorde att informanterna fortsatte att leva med en kriminell livsstil

5.2.1 Drogerna

Genomgående har samtliga intervjupersoner beskrivit att droger ofta är kopplat till en kriminell livsstil. Om inte drogerna medför kriminalitet, så medför kriminaliteten istället ett drogmissbruk, menar de. Resonemanget liknar vad Melin och Näsholm (1998) skriver i boken *Behandlingsplanering vid missbruk*. Enligt författarna finns ofta ett starkt samband mellan droger och kriminalitet. Dels är vissa typer av brott direkt kopplade till drogen, det vill säga brott i form av användning, försäljning eller anskaffning av droger. Dels sker vissa brott under drogpåverkan och inte sällan som en följd av drogernas egenskaper. Amanda, Josef, Olle och Pontus har börjat leva med en kriminell livsstil på grund av droger och det är också drogernas kraft som gjort att de blivit kvar i den. Drogerna omnämns under intervjuerna vid ett flertal tillfällen i samband med jakten på att få pengar till dessa samt att genom drogerna kunna hantera eller döva sina känslor. Vi har därför gjort *pengar till droger* och *hantera känslor med*

hjälp av droger som underkategorier till detta avsnitt i vår analys. Vi vill göra läsaren uppmärksam på att informanterna inte talar om droganvändandet som en kriminell handling utan gör en åtskillnad mellan drogerna och andra kriminella handlingar de utfört.

Pengar till droger

För att kunna finansiera drogmissbruket och få livet att gå runt på grund av de kostnader som drogerna medför nämns pengar som en drivkraft. Flera av informanterna menar att det är en omöjlighet att få pengar till droger utan att utföra kriminella handlingar och att det är främst därför de har behövt leva ett liv i kriminalitet. Josef berättar:

Alltså, jag hade nog inte varit jättekriminell om inte jag hade behövt pengar. Min stora drivkraft låg i att få pengar, eller egentligen droger, om man ska se krasst på det.

(Josef)

Vidare berättar Olle:

Jag var tvungen att finansiera mina droger, jag var tvungen att få de här pengarna någonstans och då fick ja sälja mer droger liksom.

(Olle)

Våra informanter upplevde sig vara mer eller mindre tvungna att finansiera drogmissbruket genom kriminella handlingar. Det sista citatet tyder också på att jakten på pengar till droger kunde bli en ond cirkel där drogförsäljningen resulterade i ytterligare inblandning i sammanhang kopplade till droger.

Hantera känslor med hjälp av droger

Två av våra intervjupersoner berättar att de under längre perioder av sitt liv mått dåligt och burit på mycket känslor inom sig som varit svårhanterliga. Drogerna har verkat som ett dämpande medel för dem för att de ska slippa att känna det obehag som dessa känslor i sig inneburit. Pontus berättar om drogerna i följande citat:

Det var bara någonting som jag gjorde för att komma bort helt enkelt, för att jag mådde dåligt. [...] Alltså, fördelarna med droger var ju att jag slapp tänka på mina problem, jag mådde inte dåligt för stunden, eller till en början i alla fall.

(Pontus)

Enligt Melin och Näsholm (1998) kan drogerna verka lindrande eller ha en kompenserande effekt för personer som kämpar mot inre konflikter. Drogerna kan hjälpa personen att slippa vara psykiskt närvarande och kan ge en paus från tillvaron. Olle beskriver likt Pontus hur drogerna hjälpte honom att slippa känna men också hur han tog till våld för att hantera sina känslor:

Jag behövde slåss för att få ut mina egna känslor liksom och när man tog droger kände man inte på samma sätt. Alltså jag hade ju väldigt mycket inom mig som egentligen borde komma ut på andra sätt.

(Olle)

Antonovsky (2005) beskriver att komponenten hanterbarhet är av vikt för att känna att man har resurser för att hantera den situation som man befinner sig i. Vår uppfattning är att båda ovan nämnda underkategorier är ett uttryck för att våra informanters situationer

ska kännas hållbara och hanterbara. Pengarna gör å sin sida att våra informanter kan hantera sitt drogmissbruk, det vill säga att de har råd att köpa sin behövda dos för dagen. Drogerna å sin sida gör att de inte behöver hantera sina känslor. Informanterna behöver således inte hitta egna verktyg för att hantera det obehag som det kan innebära att må dåligt utan låter drogen bli deras verktyg istället. Dock verkar denna känsla inte vara långvarig över tid. Särskilt Josef uttrycker hur droganvändandet för honom blev en ond spiral. Han tog drogerna för att må bra men mådde ännu sämre när drogerna slutat verka, vilket fick honom att ta ännu mer droger.

Drogerna gav ju mycket att... man kunde bli av med mycket jobbiga känslor och fylla på med någonting bra, bra känslor. Däremot kunde de bli mycket mycket jobbigare när drogerna går ur eller så där, för då behövde man ju skaffa mer för att fylla på.

(Josef)

Enligt Melin och Näsholm (1998) leder ett drogberoende inte sällan till abstinensbesvär, vilket behöver reduceras genom att ta nya droger. Känslor av ensamhet eller tomhet är inte heller ovanligt efter ett långvarigt missbruk, eftersom man som drogmissbrukare inte sällan utsätts för sociala och psykologiska påfrestningar. Att vår informant mådde ännu sämre efter att drogerna slutat verka och att drogerna således blev en kortvarig lösning blir tydligare för oss med hjälp av författarnas beskrivning.

5.2.2 Spänningen

En av anledningarna till att våra informanter fortsatt begå brott, förutom det drogmissbruk som ovan berörts, är att våra informanter upplevt känslor av spänning. Främst beskrivs denna känsla i inledningsskedet av deras tid i kriminalitet men också som något som fortsatt med åren. Amanda berättar hur hon kände efter att ha gjort sina första brott i mellanstadiet:

Alltså, det var ju spänning. Just det här... att man var ju helt upprymd. Alltså fan, jag är helt på förbjuden mark och det är bara jag som vet det.

(Amanda)

Olle beskriver spänningen som något som han särskilt kände när han var yngre:

Ja när jag var yngre var det ju mycket på kickar, allt från att sno bilar och sånt, då hade man ju en bil att transportera sig i, men det var ju inte alltid ett syfte med det. Någonstans var det ju ganska schysst att bara köra omkring och att man tog droger. Det var spännande och allting sånt där och man fick den där kicken... Det kändes ju schysst också efteråt när man klarat av allting.

(Olle)

Under intervjuerna blev vi nyfikna på denna spänning och frågade därför Pontus om det var en känsla som avtog efter hand eller om känslan infunnit sig under hela perioden i kriminalitet. Pontus sa då:

På något sätt så ligger den kvar, men på lite olika sätt. Alltså, den här spänningen med och stjäla en bil till exempel... Den spänningen fanns ju inte kvar... i slutet av missbruket liksom. Då kunde jag mer känna att äh det där, jag orkar inte med den pressen och, alltså all noja, och liksom med risker och så här [...] Jag har gjort det många gånger och haft riktigt tur alla gånger liksom... Men det kommer ju annan spänning istället. Spänningen av att man kanske kan göra en hacka. En spänning av att vara med på... något brott som för mig är nytt liksom som jag inte varit med och gjort innan till exempel.

(Pontus)

Citatet ovan tyder på att även om spänningen är känsla som genomgående finns med under Pontus liv i kriminalitet verkar den byta karaktär efterhand som han får nya erfarenheter.

5.2.3 Att vara någon

Något som alla informanterna berättar under intervjuerna är att, fastän de befunnit sig i ett sammanhang som kanske flera skulle klassa som negativt, så har de ändå haft någon form av utbyte av att leva det liv som de har gjort. De berättar särskilt om hur de under tiden i kriminalitet kände att de var någon, att de kände sig behövda, att de blev sedda och fick någon form av uppmärksamhet.

Alltså jag hade ju någon skev bild av att det var häftigt och man var ball och umgicks med farliga människor, och det skulle göra mig som bättre människa och folk skulle tycka jag var tuff och det. Alltså jag hävdade mig själv egentligen på ett sätt också, jag trivdes i det, konstigt nog. Det är väl inte så konstigt.

(Josef)

Samtidigt som man känner sig behövd när folk ringer en hela tiden så har man liksom ett mission, ”ja jag kan hjälpa dig”, då känner man sig behövd också. På något konstigt sätt.

(Olle)

Att känna meningsfullhet menar Antonovsky (2005) är av största vikt för att också kunna känna en känsla av sammanhang. Meningsfullheten uppkommer när man har något område i livet som man menar är värt att känslomässigt investera i. Något som man är engagerad i och tror ska ge positiva följder. Vi menar att våra informanter till stor del har kunnat öka sina känslor av meningsfullhet av att vara engagerade i det kriminella sammanhanget. Spänningen såväl som känslan av att vara någon, som berörts ovan, har varit verksamt för detta. För att få en ökad känsla av meningsfullhet måste enligt Antonovsky (2005) det område som man väljer att bli engagerad i vara socialt uppskattat, inte nödvändigtvis av samhället i stort, men av några personer i ens närhet eller av en särskild grupp. Eftersom våra informanter känt sig bekräftade i det de gjort, särskilt av andra kriminella, och att de i det kriminella sammanhanget haft upplevelsen av att vara någon menar vi att det verkar ha bidragit till en ökning av denna känsla. De kriminella handlingar som de utfört har blivit accepterade av personer som varit i behov av droger och det har för dem varit viktigare än att samhället i stort ska ha accepterat dem.

Även om drogerna främst varit våra informanters motivation till att utföra kriminella handlingar, så ser vi i citaten ovan, att spänningen varit en stor del, särskilt under det tidiga skedet under deras tid i kriminalitet. Motivation beskrivs av Antonovsky (2005) som en viktig del i meningsfullheten. Det är också av betydelse att personen, som ställs inför krav och utmaningar i livet, möter dessa med öppenhet snarare än motstånd. Således kan spänningen också ses som en känsla som uppkommer till följd av att våra personer ställs inför utmaningar när de utför sina kriminella handlingar. De utför handlingar som för allmänheten anses som olagliga och tar i och med det risker, där de inte alltid vet vad utfallet kommer bli. Det i sig blir en utmaning, som de väljer att anta.

5.2.4 Trygghet och frihet

Två av våra informanter nämner under intervjuerna begreppen trygghet och frihet i samband med livet i kriminalitet och som gjort att de har stannat kvar i det. Amanda beskriver att den tiden för henne innebar en ”falsk frihet”. Att hon använder sig av benämningen falsk är enligt vår uppfattning av den anledningen att hon numera fått distans till sitt före detta liv och den syn hon hade på frihet då.

Det var att jag gjorde det jag ville, när jag ville, hur jag ville. Och det var en falsk frihet. Det intalade jag mig någonstans... att jag inte är beroende av någon annan utan jag gör som jag vill.

(Amanda)

Vidare berättar hon:

Alltså, frihet kände jag som en upprymd känsla för typ: när solen börjar skina och jag har fin bil och körde utan mål och jag gjorde vad jag själv ville, när jag ville och hur jag ville och ingen skulle ifrågasätta mig. Eh, typ samma känsla som ett barn dagen innan julafton fast mycket sjukare. Det har nog varit min syn på frihet i många herrans år, tills jag verkligen förstod ... mentalt att frihet är ju större. Ju större ansvar jag tar över mitt liv, ju större frihet får jag.

(Amanda)

Josef beskriver istället att livet i kriminalitet var en trygghet för honom.

... det var också en form av trygghet för mig att vara där... även om jag berättar väldigt mycket negativt så är det ju en trygghet att vara i det man är i, alltså det är jobbigt att välja något annat. Hur fan gör man de liksom?

(Josef)

Denna trygghet och frihet tyder också på något som gett våra informanter en meningsfullhet. Det kriminella sammanhang som de befunnit sig i och spenderat tid på har gett betydelsefulla följder i form av trygghet och frihet. De har till stor del själva kunnat styra över sin vardag och sitt liv, något som särskilt Amanda beskriver. Att få vara delaktig i utformandet av spelreglerna i sitt liv spelar en stor roll för att inte känna en bristande meningsfullhet. Är man däremot styrd av någon och således inte får känna sig delaktig skapas istället ofta en likgiltighet, vilket medför att världen om än känns mindre givande och meningsfull (Antonovsky, 2005).

Bergström (2012) menar på att en viktig del av vårt trossystem, alltså hur vi ser på oss själva och världen, är vår tolkning och förståelse av den kontext vi befinner oss i. Dessa tankemönster hjälper oss att skapa mening i det sammanhang vi lever i. Vi tycker oss se att den syn våra informanter hade på frihet och trygghet under deras tid i kriminalitet hjälpte dem att göra den livsstilen meningsfull för dem.

5.3 Faktorer som varit verksamma för att lämna en kriminell livsstil

Under intervjuerna har vi kunnat urskilja två olika stadier i informanternas process att lämna den kriminella livsstilen. Dels har vi hittat faktorer som i början av processen gjort att Amanda, Josef, Olle och Pontus har velat lämna: rädsla, bristande kontroll och att få nog. Vi har också hittat faktorer som slutligen gjort att de har kunnat lämna: stöd från andra och egen styrka/motivation.

5.3.1 Rädsla

Informanterna lyfter under intervjuerna fram två olika former av rädslor, som har präglat deras tid i kriminalitet och som har påverkat de funderingar de fått kring att lämna. Den ena rädslan som beskrivs är rädslan över att åka fast. Flera av våra informanter nämner detta som en nackdel till att leva med en kriminell livsstil. Pontus påpekar också hur denna rädsla för honom varit kopplad till att såra sina närstående:

Om jag åker dit för att ha stulit något eller... för innehav till exempel [...] det är ju skammen gentemot min familj liksom. Att jag får svårare att kolla mina släktingar i ögonen och allt sånt. Det var just den faktorn som bromsade mig mest, i just min kriminella bana.

(Pontus)

Olle beskriver rädslan över att åka fast som något som han främst kände när han blev äldre.

... det är klart att man är orolig för polisen och ibland så spär ju hjärnan på också, speciellt när det är mycket droger i kroppen. Så har man ju en kraftig oro att åka fast. Man vill ju inte. Men som sagt va när man var yngre och bara hade sig själv så var det inte på samma sätt, gjorde man det så gjorde man det, det var inte så farligt.

(Olle)

Denna rädsla kopplar vi till komponenten begriplighet inom Antonovskys teori. Att ha en upplevelse av att ens liv är förutsägbart är av vikt för att känna denna begriplighet och för att känna en ökad känsla av sammanhang. De situationer individen möter och den information denne får, genom både yttre och inre stimuli, ska således vara ordnad, strukturerad och sammanhängande (Antonovsky, 2005). Att våra informanter beskriver en rädsla för polisen och att åka fast kan förklaras med att de inte kunde förutsäga vad det skulle bli för utfall av deras handlingar. Skulle deras handlingar leda till att de åkte fast eller skulle de klara sig fria? Vad skulle de få för straff om de blev tagna av polisen? Hur skulle de närstående reagera på straffet? Informanterna har tidigare beskrivit de risker de har fått ta i det kriminella sammanhanget och den ovisshet de har levt med genom att aldrig veta var det ska sluta. Det var också denna ovisshet som ovan beskrevs som något meningsfullt för informanterna, då spänningen ovissheten gav, blev en anledning att fortsätta leva ett liv i kriminalitet. Därför verkar det som att det våra informanter tidigare såg som meningsfullt övergår till något som inte längre ger denna mening utan istället påverkar dem i negativ riktning och ger dem en situation som de inte kan begripa.

Den andra rädslan, som särskilt två av våra informanter återger, är den rädsla de känt av den utsatthet som det inneburit att leva i kriminalitet. Det har enligt dem varit en psykiskt påfrestande period präglad av hot från andra, våld, paranoia på grund av drogerna, stress och ensamhet. Josef berättar om de nackdelar han kunde se med det kriminella livet:

Ja, det va ju den rädslan ju, jag tyckte det var jobbigt... Om någon gjorde någonting mot en var man ju tvungen att göra något tillbaka själv, för man kunde ju inte gå till polisen till exempel. Det är ju tabu, det är ju nästan det värsta man kunde göra. Så man blir ju väldigt ensam om man inte hade goda vänner som kunde ställa upp för en och så. Och i ärlighetens namn hade jag inga sådana goda vänner, utan jag inbillade mig det. Så jag blev ju väldigt ensam och väldigt utsatt också. Även om man var kriminell så var man ju ofta ett brottsoffer med.

(Josef)

När vi frågar Josef vilka faktorer som han tror påverkade beslutet om att lämna det kriminella sammanhanget nämner han åter igen den rädsla som han kände under perioden:

... jag var trött på att vara rädd för alla jag mötte på stan liksom. Jag hade sådana paranoior, jag trodde alla skulle knivhugga mig som jag mötte hela hela tiden. Gick någon snabbare än mig bakifrån.. trodde jag dom skulle gå och hugga mig i ryggen, om det kom någon framför mig med huvudet mot marken så trodde jag de skulle hoppa upp och hugga mig i bröstet. [...] Stannade en bil så trodde jag de skulle slänga in mig i den eller nått sånt där. ... det påverkade mig väldigt mycket.

(Josef)

Liksom den ovan beskrivna rädslan av att åka fast, tyder även denna rädsla på en bristande förutsägbarhet, eller en falsk sådan, om vi ser till det sista citatet då Josefs paranoia till stor del verkar ha styrt hans rädsla. Vi menar också att rädslan är en följd av att Josef känt en minskad hanterbarhet då han, som offer för andra gärningsmän, varken har fått hjälp av polis eller andra vänner och därmed känt sig ensam i sin situation. Att känna sig som ett offer för situationen eller att känna en hopplöshet kring de stressorer man möter kan vara ett tecken på att personen känner en svag känsla av sammanhang. Dock menar Antonovsky (2005) att själva känslan rädsla inte behöver vara tecken på ett svagt KASAM. Enligt författaren ökar personens känsla av sammanhang då denne får en medvetenhet kring sina känslor, oavsett om de är obehagliga eller positiva sådana. Medvetenheten gör känslorna mindre hotande. Att Josef beskriver hur rädslan blev en del av att han lämnade kriminaliteten tyder på att han kom till insikt och fick en förståelse för sin rädsla. Att först få en förståelse för problemet och se situationen som begriplig är nödvändigt för att en förändring över huvudtaget ska vara möjlig. Det är först därefter som personen kan mobilisera sina resurser för att kunna påverka sin situation (Antonovsky, 2005). Josefs förståelse för sin rädsla kan ha blivit ett första steg i omvärderingen av den kriminella livsstilen, vilket kan ha kommit att påverka att hans trossystem utvecklas mot oförenlighet med kriminalitet (Bergström, 2012).

5.3.2 Att tappa kontrollen – få nog

Särskilt tre av våra informanter uttrycker under intervjuerna att de till slut kom till en period då de tappade kontrollen över situationen, vilket drogmissbruket var en främsta anledning till. Drogerna, som vi ovan beskrev var ett sätt för några av våra informanter att hantera sina känslor, gjorde slutligen deras situation ohållbar och gav konsekvenser. Drogerna tog över deras liv och medförde att någon av informanterna miste/höll på att mista sitt boende, sin familj, sina vänner (som inte drogade) och fick stora privata skulder. Det gick också så långt att en av våra informanter övervägde att ta sitt liv. Josef berättar nedan om hur han tappade kontrollen:

... anledningen till att jag lämnade det var för att mitt liv blev i princip misär, jag kunde inte hålla ihop någonting. Jag kunde inte betala mina hyror längre, kunde inte betala mina räkningar. Jag tappade kontakten med alla, de jag umgicks med, de bara... jag tyckte de var idioter, utnyttjade mig. Och det var mycket våld inblandat, det var jättemycket våld i min vardag, det var mycket hot, psykiskt våld alltså. Hela jävla tiden, och jag var så jävla trött på det. Samtidigt var jag så jävla trasig efter alla droger jag hade tryckt i mig hela tiden, så jag började liksom tappa bort mig själv helt... Alltså jag började få skulder jag, jag kunde aldrig liksom drifva ihop... det handlade ju mycket om pengar, jag kunde inte få tag i pengar längre. Alla mina pengar försvann hela tiden. Polisen grep mig hela tiden.

(Josef)

Att drogerna tog över tyder på att våra informanter slutligen hade knappa resurser för att själva kunna hantera situationen. Josef beskriver hur pengarna som han behövde, till både räkningar och droger, blev knappa vilket tyder på att hans behov blev större än vad han hade resurser till. När drogberoendet blev så stort för våra informanter minskade hanterbarheten och även deras medbestämmande över sina liv. Detta medbestämmande som enligt Antonovsky (2005) behövs för att kunna känna en meningsfullhet över sin situation. Drogerna bestämde till slut spelreglerna vilket gjorde att de själva tappade kontrollen. För Pontus blev drogerna det enda han till slut brydde sig om:

Till slut blev mitt missbruk så illa att... det enda som spelade någon roll för mig var när jag skulle få nästa dos. Beroendet blev så starkt så att jag... det var det enda som fanns i min värld liksom.

(Pontus)

I samband med att tappa kontrollen beskriver några av våra informanter också att de kom till ett stadium, där de fick nog. De beskriver hur de tröttnade på att leva som de gjorde, vilket också tyder på att de tappade motivationen och meningsfullheten med det. Amanda berättar nedan hur hon bestämde sig för att sluta att leva med sin kriminella livsstil. För henne var lämnandet en process där hon först kom till insikt att hon behövde sluta ta droger och därefter, efter att ha hamnat på häktet igen, insåg att hon också behövde sluta med andra kriminella handlingar:

... det var näst sista gången jag blir häktad, för när jag blev häktad då så visste jag inte vad jag skulle få för straff. Det var verkligen rena lotteriet, antingen så får jag ... ett hejdundrande straff eller får jag gå loss. Det är nog första gången som jag alltså tänkte [...] att det är inte så här jag vill leva. Då bestämde jag mig för att om jag blir släppt ska jag be om hjälp. Och det är första gången i hela mitt liv som jag insåg att jag behövde hjälp, med drogerna.

(Amanda)

...men istället för att lägga ner det kriminella så gick jag över på någonting annat, för pengar skulle jag ha ändå. Då blev det andra grejer istället. (skratt) Och det fortsatte.... tills jag blev anhållen... Och när jag blev anhållen och satt här och de öppnade celldörren och en kvinna säger till mig: 'Men nämen hej Amanda, alltså, jag har ändå undrat så länge, VAR har du varit?' Jag har aldrig mått så jävla dåligt i hela mitt liv, men någonstans... då hade jag skaffat boende och flyttat dit med mitt barn och bestämt att denna gången ska det bli bra. Vi ska göra saker och ting rätt och sådär och verkligen kommit till insikt i vissa bitar, men inte med den biten. Och ändå kunde jag bli anhållen. Vad fan hände?

(Amanda)

Vi ser vissa likheter med Amandas berättelse och den studie som Meisenhelder (1977) gjort vars resultat tydde på att tiden inne på institution gav tid till reflektion och en insikt i att inte vilja leva i det tempo som det kriminella livet gav dem. Meisenhelders informanter beskrev liksom Amanda hur de tröttnade på det liv de levde och hur de ville börja leva ett mer normalt liv istället.

5.3.3 Stöd från andra

Samtliga av våra informanter lyfter fram stöd från andra som en viktig faktor för att lyckas lämna kriminalitet. Detta visar även Birgitta Rydén Lodis (2008) studie, där hon även belyser att stödet ska utgöras av andra personer som inte själva missbrukar eller lever ett liv i kriminalitet. Våra informanter nämner såväl närstående som professionella som hjälpt dem och likaså KRIS, där tilltron till dem som tidigare gått igenom liknande

process varit betydelsefull för att själv kunna tro att en förändring varit möjlig att genomföra.

... då stövlade jag in på socialkontoret i Kiruna (fingerad stad) och sa att jag kommer inte gå här ifrån förrän ni har hjälpt mig.

(Amanda)

... jag har haft jävligt tur med min familj de har hjälpt mig väldigt mycket. Det hade varit jävligt svårt annars.

(Josef)

... ett tag kände jag det att ja vad fan [...] Är det så här jag ska må hela livet så kan jag lika gärna knarka. Då fick jag höra det att du kommer att må bättre. Det kommer nog ta tid, men du får vänta. Att jag litade på det [...] och fortsatte kämpa vidare i mitt tempo, det gjorde att jag klarade mig ur det.

(Pontus)

Våra informanter har kunnat ta emot hjälp av andra vilket innebär att de har kunnat se vilka resurser de haft till sitt förfogande. Att som Amanda själv gå in på ett socialkontor och söka hjälp tyder på att hon var medveten om att socialtjänsten var en tillgänglig resurs som skulle kunna hjälpa henne till en förändring. Antonovsky (2005) menar, att kunna mobilisera rätt resurser och välja rätt copingstrategi är högst angeläget för att kunna hantera den stressor som man är utsatt för. Författaren skriver att en person med svagt KASAM har svårare för att mobilisera dessa resurser och har också en större benägenhet att ge upp. Hade Amanda och våra övriga informanter haft ett svagt KASAM, det vill säga inte haft någon vilja till förändring och om drogerna helt tagit över deras liv, så hade de kanske inte heller överlevt. Detta är också något som flera av våra informanter nämner under intervjuerna: ”jag hade ju dött om jag hade fortsatt”.

KRIS medlemmar och deras erfarenheter har varit ett stöd för våra informanter vilket vi redan nämnt. Det som också blir tydligt är att KRIS som organisation varit betydelsefull eftersom organisationen ställt krav på informanterna att följa deras regler och deviser. Dessa har förhindrat eventuella återfall i både drogmissbruk och kriminalitet.

Att man kommer hit och det är den här nolltoleransen och sånt, och det var skitbra för mig. Jag behövde det, jag kan inte hålla på att spela på två planhalvor liksom, då är jag direkt ute i missbruket igen.

(Olle)

KRIS haft regler som Amanda, Pontus, Olle och Josef har fått följa vilket har gjort att de fått en förutsägbarhet (begriplighet) kring vad som har varit förväntat av dem och således har det gett dem en struktur att förhålla sig till.

5.3.4 Egen styrka/motivation

Våra informanters egen styrka och motivation som möjliggjort för dem att lämna ett liv i kriminalitet är inte att förglömma. Det är deras insikt och förståelse över situationen som gjort att förändringen över huvudtaget varit möjlig i och med att de har kunnat mobilisera rätt resurser för att lämna det kriminella sammanhanget. Den rädsla och bristande kontroll de känt i kombination med att de tröttnat på att leva i det kriminella sammanhanget har motiverat dem att söka sig till ett liv utan kriminalitet och droger. Stöd från både professionella och närstående har också varit till hjälp. Enligt Melin och Näsholm (1998) ökar möjligheten att lämna ett missbruk om den missbrukande har

motivation samtidigt som det finns påtryckningar från andra.

För några av våra informanter har det också varit motiverande att göra en förändring för de närståendes skull. Några beskriver hur deras barn har varit deras motivation till förändring, för andra har det varit deras föräldrar. Olles förändring startade främst i och med att han lovade sin pappa att lämna det kriminella livet:

Då påbörjade min förändring, i samband med att min pappa var orolig för mig. Vi har alltid stått varandra nära någonstans, han har alltid varit min stöttepelare trots allt. När han blev akut sjuk då på grund av sitt missbruk och går bort... då lovade jag honom att göra en förändring. Då påbörjade jag det faktiskt.

(Olle)

Att ha en förståelse över sin situation och samtidigt känna att man inte hanterat situationen ger enligt Antonovsky (2005) ett starkt tryck mot förändring. För att kunna förändras behöver man dock känna en meningsfullhet och engagemang i att lösa det problem man är utsatt för, det vill säga ha motivation. Därför är meningsfullheten den viktigaste av komponenterna inom KASAM. Samtliga av våra informanter har mot slutet av deras tid i kriminalitet insett att deras situation gått över styr och blivit svårhanterbar. Drogerna har tagit bort obehagliga känslor för kortare stunder men känslorna har gett om än större obehag när drogerna väl har gått ur kroppen. Pengarna, som tidigare fått våra informanter att hantera sitt drogmissbruk, blir också något de inte till slut hanterat, eftersom beroendet blir större och drogerna tar över deras vardag alltmer. Att de sökt sig till rätt resurser och sökt en mening i ett sammanhang utan kriminalitet och droger har gjort deras förändring möjlig. Pontus, Olle, Amanda och Josef har samtliga blivit medlemmar och engagerade i KRIS vilket tyder på att de har hittat ett nytt område i livet som de ser som meningsfullt och socialt uppskattat och som idag ger dem motivation till att fortsätta vara drogfria och leva ett liv utan kriminalitet.

5.4 Hur informanterna ser på sin framtid och förmåga att inte återfalla i kriminalitet

När vi lyssnar till informanternas berättelser om nuet och framtiden urskiljer vi tre viktiga beståndsdelar i deras syn på framtiden och förmågan att inte återfalla i brott. Dessa områden kommer vi redogöra för och analysera nedan.

5.4.1 Göra rätt saker och skapa mening

Informanterna nämner vikten av att göra rätt saker för att inte falla tillbaka i kriminalitet. När vi frågar vad ”rätt saker” innebär, förklarar en informant att det är det man medvetet väljer att göra/inte göra för att man vet att det stärker avståndet till droger och kriminalitet. Amanda poängterar vikten av att göra rätt saker, när vi frågar henne vilka faktorer som är viktiga för henne för att inte återfalla:

Att jag gör rätt saker idag. Jag förhandlar inte med mig själv. Jag gör det jävligt enkelt [...] det finns ingenting som heter lagom här. Alltså, antingen eller [...] Jag gör inte de sakerna som jag vet inte är bra för mig. Och det är egentligen bara jag själv som kan veta [...] ”Är det här bra för min nykterhet?” Då är svaret ganska självklart och kommer jävligt snabbt. ”Nej det är det inte, men då ger jag fan i det”.

(Amanda)

Det blir tydligt att nolltoleransen till droger är en väsentlig del av innebörden i att göra rätt saker. Ett återfall till droger är starkt sammanbundet med ett återfall i kriminalitet för våra informanter. Nedan uttrycks likaså vikten av att inte börja förhandla med sig själv och göra någonting litegrann bara:

Någonstans är det ju viktigt för mig i alla fall det där med nolltolerans, både gällande alkohol, droger och kriminalitet. Och sen så, som jag nämnde tidigare, jag kan inte hålla på lite för då är jag där med hela huvudet.

(Olle)

De övriga informanterna talar också om att göra rätt saker, om än inte lika uttalat med begrepp som ”göra rätt saker” och ”förhandla”. Vår uppfattning är att innebörden är densamma då de talar om att välja att ägna sig åt de aktiviteter, vistas i de miljöer och träffa de människor som påverkar dem positivt i förhållande till att undvika att återfalla i kriminalitet. Pontus uttrycker följande:

Sen utsätter jag inte mig för vissa miljöer. Jag åker inte till Umeå (fingerad stad), träffar en kompis jag inte är helt säker på, följer med till någon av hans kompisar som man inte är säker på... inget sånt. Grejen är, det här året som har gått har jag varit i Umeå någon gång. [...] Jag har brutit kontakt med alla de gamla vännerna. Jag utsätter mig inte för miljöer eller personer där jag vet att det skulle kunna påverka mig och att jag skulle känna mig tveksam liksom.

(Pontus)

Pontus beskriver hur han medvetet väljer bort att göra vissa saker och vistas i vissa kontexter som han inte helt säkert vet är bra för honom. Planeringen av hur informanterna ska spendera sin tid och valet att varje dag göra det som de vet är rätt, ger dem en struktur som blir en viktig faktor för att inte återfalla i kriminalitet. Att gå upp på morgonen, att gå till jobbet, att vara hemma för att äta och umgås med familjen på kvällen beskriver en av informanterna som rutiner som håller denne ifrån risken att falla tillbaka i ett kriminellt sammanhang.

En annan aspekt i hur informanterna väljer att spendera sin vardag är behovet att göra någonting som känns meningsfullt. Flera av informanterna talar om vikten av att ha någonting i sitt liv som gör det värt att upprätthålla sin nya livsstil. En del av dem uppger barn, partners och andra relationer som något som ger dem mening. Samtidigt talar de också om jobb, fritid och samhällsengagemang som viktiga meningsskapare.

Jag bygger upp ett drogfritt liv som är värt att hålla sig drogfri och hederlig för. Om jag inte har någonting som får mig, eller som är värt att hålla mig drogfri för, då är det inte så jävla svårt att plocka upp igen. Har jag däremot ett jobb jag måste vara drogfri för, en flickvän jag måste vara drogfri för, och allt det här. Och vänner också, och om jag blir av med allt det om jag tar ett återfall, då kommer återfallet vara längre bort.

(Pontus)

I citatet ovan berättar Pontus vad som är viktigt för att göra hans liv meningsfullt och hindra honom från att falla tillbaka i drogmissbruk och därmed kriminalitet. Pontus uttrycker även att arbetet på KRIS ger mening och hjälper till att hindra honom från att begå nya brott, då viljan att leva efter KRIS deviser blir viktig. Josef talar också om vikten av sin anställning på KRIS för att inte falla tillbaka igen, och lyfter upp meningsfullhet i det han sysselsätter sig med som den viktigaste faktorn. För Olle skapas meningsfullhet genom hans engagemang för andra, då han ägnar mycket tid åt att jobba brottsförebyggande med ungdomar.

Livet är som det är, och det viktiga är vad man gör med framtiden och vad jag kan göra för att göra det bättre för andra egentligen. Samtidigt så skapar jag ju mig en bättre miljö faktiskt runtomkring mig och det känns skönt.

(Olle)

Vi uppfattar att flera av våra informanter finner en mening med sitt förflutna genom att de kan använda sig av sina erfarenheter för att göra nytta för andra. Vi tänker att de genom att kunna se sin historia som en resurs i arbetet kanske ökar sina möjligheter att må väl i sitt liv utan kriminalitet och på så sätt minska risken för att återfalla. KRIS grundidé är att före detta kriminella ska hjälpa varandra tillbaka in i samhället, det vill säga en form av hjälp till självhjälp (KRIS, 2013). Att Olle då känner att det är givande för honom att ge stöd åt andra anser vi tyder på att KRIS idé fungerar i praktiken för Olle.

Från informanternas resonemang kring behov av struktur och meningsfullhet kan vi dra paralleller till Travis Hirschi's teori om sociala band. Hirschi (2002) menar att en starkare förbindelse till samhället genom de fyra elementen; anknytning till andra personer, åtaganden i linje med samhällsordningen, delaktighet i samhällskontexter och övertygelser såsom i positiva attityder gentemot samhällsordningen, minskar benägenheten att begå brott. Det första elementet, anknytning till personer i samhället, förutsätter att det är en anknytning till laglydiga personer, exempelvis familj, vänner och kontakter inom jobb och skola (Hirschi, 2002). Flera av informanterna tar upp relationer till familj och vänner som någonting som gav dem meningsfullhet och var viktigt för deras framtid. Såvida dessa familjemedlemmar och vänner som de syftar på är laglydiga personer, borde dessa relationer utgöra ett viktigt socialt band. Vi uppfattar att informanterna talar om att välja konstruktiva anknytningar när de resonerar kring hur de kan göra rätt saker för att inte falla tillbaka i kriminalitet. Att ”göra rätt saker” i form av att skapa laglydiga anknytningar och åtaganden kan antas ge de sociala band som kan hålla dem borta från kriminalitet.

Våra informanter uttrycker att åtaganden och engagemang i deras jobb och även för andra människor, främst ungdomar, är betydelsefullt för dem själva. Detta anser vi tyder på att åtagande blir ett socialt band för att undvika kriminalitet. Deras engagemang tänker vi även förstärker deras känsla av delaktighet i samhället, vilket är det tredje element Hirschi beskriver.

5.4.2 Framtidstro och tilltro till sig själv

Hopp, framtidstro och tilltro är viktiga faktorer för hur man ser på framtiden, vilket kan tyckas som någonting självklart, men är något som vi ändå vill belysa. Vår uppfattning är att det inte är självklart att ha en positiv syn på framtiden efter att man har lämnat en kriminell livsstil, men vi tycker oss se att det hos våra informanter fyller en avgörande funktion för förmågan att inte återfalla i kriminalitet. Citaten nedan visar på positiva planer och hopp inför framtiden.

Jag ska snart bli sambo. Flytta in i ett radhus med min tjej då.[...] Sambo, barn i framtiden, körkort, bil på gång. Ett jobb, träning och så. Det är ju det som är det här, [...] jag kallar det Svenssondrömmen (skratt)

(Pontus)

Jag har haft rätt lätt i skolan och jag vill fullfölja det så jag kan ge mig typ hopp för framtiden och jag tror på att mitt liv blir bra om jag gör det. Jag har ju nya vänner, lite intressen jag får göra på min fritid istället för allt annat som jag gjort.

(Josef)

Framtidsplanerna handlar om bland annat relationer, boende, jobb och studier. Enligt teorin om sociala band är alla dessa viktiga beståndsdelar; ju fler investeringar en person gör i, enligt samhället legitima aktiviteter och kontexter, desto större är personens chanser att inte begå brott (Sarnecki, 2010). Därför anser vi att dessa framtidsplaner som de presenterar blir viktiga faktorer för att de inte ska återfalla i kriminalitet.

Tilltro till sig själv var också något som vi fann som en väsentlig del i informanternas framtidssyn. Generellt beskriver de hur deras tilltro till dem själva ökat sedan de lämnat kriminaliteten. Alla informanter förmedlar en tro på att de ska klara av att hålla sig borta från ett återfall i kriminalitet. Vad vi förstår är detta dock en fortgående process. Pontus berättar nedan om hans syn på framtiden:

Jag ser på den med spänning, också med rädsla för, alltså, nu håller jag ju på att förverkliga min Svenssondröm [...] Men då är det nästa orosmoment, när jag har Svenssonlivet då, kommer jag börja leta efter andra saker? Kommer jag vara nöjd med det? Kommer jag finna mig i rollen med Svenssonlivet? Kommer jag att må bra av det? [...] Jag kommer att jobba här i något år till, det känns tryggt liksom, men sen då? Jag har ingen utbildning. Det kanske inte räcker med de meriterna som jag har här ifrån. Vad ska jag göra då?

(Pontus)

Pontus ger uttryck för en ambivalens mellan å ena sidan förväntningar på framtiden, å andra sidan en oro inför framtiden. Många frågor är för honom diffusa, vilket ger honom en oförutsägbarhet och oro inför framtiden att förlora de värden som han har för närvarande. Om han inte får ett jobb han trivs med och därigenom ökad delaktighet i samhället, utan istället får en sämre anknytning till samhället, då blir tilltron till förmågan att skapa en bra framtid inte lika självklar längre. Vi anser att citatet ovan berör alla de tre första elementen i teorin om sociala band; anknytning, åtagande och delaktighet. I förlängningen tänker vi även att det berör det fjärde elementet, övertygelser, för om anknytningen generellt minskar till samhället tror vi att det blir en naturlig följd att även de positiva attityderna gentemot samhället minskar. Sarnecki (2010) menar att dessa fyra elementen inom teorin sociala band står i korrelation till varandra och därför kan följas åt, om ett påverkas negativt eller positivt så påverkas inte sällan de andra i samma riktning.

Olle uttrycker sig så här kring sin tilltro när vi frågar om framtidsutsikterna:

Så har jag också en större tilltro till mig själv ... jag vill ge min familj mer än så. För sen har jag ju också löftet att luta mig på. Det är ingenting jag kan ta tillbaka liksom, min pappa lever ju inte längre. Så jag lägger nog en del tilltro där någonstans, när jag sa det till honom där när han ligger vid sin dödsbädd, så blev det verklighet [...] Någonstans ger det mig mer motivation, att har jag sagt det, då ska det vara så.

(Olle)

Olle menar att hans motivation och tilltro på sin förmåga ökar genom det löfte han gav sin nu avlidne far. Ett löfte som handlade om att ordna upp sitt liv och sluta leva i kriminalitet. För honom blev det inte bara väsentligt i hans förändringsprocess utan här

beskrivs hur relationen och detta sista samtal även nu i efterhand spelar roll i informantens val att fortsätta hålla sig ifrån kriminalitet. Att ha en motivation och en positiv syn på framtiden är något som Rydén-Lodi (2008) också pekat på som viktiga faktorer för att inte återfalla.

5.4.3 Att ha en god relation till sig själv

Vi har i tidigare avsnitt redogjort för hur drogerna blev ett sätt att hantera känslor. Våra informanter beskriver hur de än idag får jobba med dessa känslor och att de ser att det är något de kommer behöva fortsätta jobba med framöver. På den direkta frågan vilka faktorer som är viktiga för att undvika återfall säger Pontus:

Det är, att jag inte sluter mig. [---] Så länge jag delar med mig av mina problem och om jag mår dåligt att jag ringer en vän eller så, och pratar om mina problem. Då kommer jag att orka med det nyktra, drogfria livet. Så länge jag arbetar med mig själv, alltså går på NA eller så, och tar tag i mina brister och på det sättet också höjer mitt mående.

(Pontus)

Vidare svara Olle på samma fråga:

Sen är det ju också viktigt alltså gällande just med känslor och sånt att man tillåter sig att kunna må dåligt och att man även kan stanna kvar i det. Att man inte söker sig till det där andra måendet, eller att jag pratar om det.

(Olle)

Även om informanterna verkar vara medvetna om att det här är viktig för dem, finns det samtidigt en insikt om att det inte alltid är lätt att göra:

Försöker någon trampa på mig, då kan inte jag mucka gräl med den personen utan då får jag försöka vända andra kinden till. Och det är, på ett sätt är det skönt att veta det att man aldrig behöver hamna i en våldsam situation och på ett sätt är det jobbigt, för det är ett lättare sätt att lösa saker med våld, än att reda ut det, tjafsa om det, ta en konflikt eller så här [...] Att börja slåss när man är ovänner... [...] det kan ju sluta illa, men det är fortfarande lätt att börja göra det. Att lösa en konflikt på ett eller annat sätt, det är ju svårare...

(Pontus)

Citatet visar att det inte i alla lägen är enkelt att hantera de känslor som dyker upp. Vi tolkar det som att Pontus upplever att det är lättare att reagera på sina känslor med våld istället för att försöka lösa konflikten genom att samtala. Vi vill dock tillägga att vi under intervjun uppfattade att informanten uttryckte en avsikt och önskan om att hantera även dessa situationer utan våld. Pontus såg dock svårigheterna i det, då det inte krävs lika mycket känslomässig ansträngning att börja slåss som att reda ut en konflikt med samtal, och problematiserade på så sätt dessa situationer.

Vår uppfattning är att ju mer man internaliserar samhällets normer och intar positiva attityder till laglydighet, alltså ökar det fjärde elementet- sin övertygelse, desto mer avlägset borde det upplevas att använda hot, våld, droger eller annat olagligt beteende för att hantera svåra känslor, exempelvis ilska. Deras träning i att hantera känslor genom att öppna sig och samtala, så som de har fått göra hos KRIS och genom stöd från professionella, tänker vi ger dem en färdighet att även i framtiden fortsätta jobba med dessa känslor. Då de har blivit bekanta med dessa redskap och också upplevt positiva effekter av dem, ser vi att detta kan påverka deras känsla av hanterbarhet. En hanterbarhet som enligt Antonovsky (2005) handlar om att man har resurser för att möta

de krav som ställs på en i en given situation.

Med en ökad hanterbarhet av känslor, viktiga sociala band till samhället samt en övertygelse om att ett liv fritt från kriminalitet är det enda alternativet för att ta hand om svåra känslor, så tolkar vi det som att våra informanter har goda förutsättningar att fortsätta att hantera känslor på ett konstruktivt sätt.

5.5 Identitet under och efter tiden i kriminalitet

Vi har valt att se på identitet utefter vad Erik H Eriksson menar att identitet handlar om. Enligt honom utvecklas ens identitet genom att man vet vem man är, hur man ser på sig själv, hur andra ser på en samt att det finns en överensstämmelse mellan dessa bilder. Identitet handlar också om att acceptera sig själv och uppleva sig som en hel person (Erikson, 1968). Utifrån detta har vi analyserat hur informanterna ser och har sett på sig själva, vilken bild de försökt ge andra av dem själva, i vilken utsträckning de har känt acceptans för sin egen person samt hur de upplevt sin identitet och tillhörighet.

5.5.1 Normalisering – att rättfärdiga beteendet

Flera av våra informanter berättar hur de under sin tid i kriminalitet inte sett sig själva som kriminella. De beskriver hur de jämförde sina handlingar med andras handlingar, vilka de ansåg var allvarligare. På så sätt kunde de rättfärdiga eller avdramatisera brotten de själva utförde. Några av informanterna beskriver hur de ville göra en förändring i sitt liv, efter att ha levt flera år i vad de i efterhand kan se var en kriminell livsstil, men att de då inte tyckte att de behövde jobba med sin kriminalitet, eftersom de inte upplevde sig själva som kriminella. Nedan beskriver Amanda hur hon tänkte när hon ville göra en förändring:

Jag vet när jag vände, när jag verkligen ville göra någon förändring, [...] så fattade inte jag att jag var kriminell. För allting är ju relativt (skratt). När de säger att jag ska jobba med min kriminalitet så varför ska jag göra det, för fan jag har inte mördat någon eller jag har inte gjort något bankrån, ungefär så. Det finns ju alltid dem som är värre än mig. Så jag tyckte inte att jag var kriminell, jag menar plockade jag bort drogerna så tänkte jag att det löser sig. Men riktigt så är det inte, för tänket finns där hela tiden.

(Amanda)

Som citatet visar hade Amanda en insikt om sin drogproblematik men inte om sin kriminalitet. En annan informant beskriver hur han varken förstod att han var missbrukare eller kriminell, utan bara upplevde svårigheter att få ihop tillvaron i slutet av sin kriminalitet och därför ville göra en förändring.

... jag tyckte att det var helt okej att jag sålde droger. [---] Jag tyckte att jag gjorde ingen något illa. Folk kommer och ger mig pengar för att få droger, det är väl inte mitt fel, tyckte jag då. Gör inte jag det gör någon annan det [...] det tog ju rätt lång tid innan jag faktiskt accepterade att jag, ja men jag har fan varit kriminell under flera års tid. Och de... det tog också rätt hårt på mig för jag har alltid tyckt att kriminalitet det är ju helt fel, jag har aldrig kunnat fatta, vem fan går in och stjälar av folk liksom, hur fan kan man göra de, har man ingen karaktär. Så har jag ändå varit kriminell själv.

(Josef)

Josef berättar hur det tog hårt på honom att inse att han hade varit kriminell under flera års tid, eftersom han haft en syn på kriminalitet som något dåligt. Sarnecki (2010)

skriver att unga brottslingar inte sällan använder sig av neutralisationstekniker för att möjliggöra lag- och normöverträdelser. Två av dessa neutralisationstekniker är förnekande av skada samt förnekande av offer. Dessa två tycker vi oss se att Josef använde sig av när han var aktiv kriminell. Dels verkar det som att han förnekade för sig själv den skada han orsakade andra då han i stunden upplevde att han ”gjorde ingen nått illa”, dels förnekade han att det fanns några offer för hans handlingar då han bara sålde droger och de som köpte av honom själva valde att göra det. Även de andra informanternas historier visar på hur de hade neutraliserat och normaliserat sitt handlande genom sitt sätt att tänka. Ett tydligt exempel på detta är följande citat där Pontus berättar hur synen på hans handlingar förändrats efter att han jobbat med sig själv.

Jag har ju kunnat se sådana saker som att ja, men stjäla... eller köper jag en stulen stereodel till exempel, ja men va fan, då gör ju inte jag någonting, jag har ju inte brutit mig in hemma hos någon. Sen efteråt, när jag har bearbetat de värderingarna, så har jag ju insett det att nej, men det är ju någon annan som har gjort det och på grund av att jag då i det fallet skulle ha köpt den, så har ju den här personen stulit [---] Det är ju inte rätt, det har jag haft med mig hemifrån också. Det är inte okej att ta från en privatperson eller att bryta sig in i någons villa [...] det har jag alltid tyckt har varit riktigt fel. Men, att stjäla från en affär, det är ju faktiskt också fel liksom.

(Pontus)

Att rättfärdiga sina handlingar förklaras av Amanda som ett sätt att överleva livet med en kriminell livsstil. Hon uttrycker även det som ett beteende som blir så självklart att det sker omedvetet och konstant.

Jag har alltid rättfärdigat jävligt mycket och det är också någonting som jag har jobbat jättemycket med. För det spelar ingen roll vad jag har gjort och inte gjort, för jag har alltid rättfärdigat det nått så pass vidare så att det nästan har varit en lag för mig [...] För att överleva i det här så rättfärdigar man. Det finns alltid vissa saker som inte är bra tycker man själv, då ger man fan i det, för då är man bättre människa, oavsett vad man än gör för någonting. Det är knepigt, men jag ser att det är ett sjukt beteende, likaväl som att vara missbrukare.

(Amanda)

Vidare berättade Josef att eftersom han hade en bild av sig som hederlig under större delen av sin tid i kriminalitet kunde han tycka sig göra rätt, trots sin negativa grundinställning till kriminella personer och kriminalitet. Josef kunde därför vara kriminell och samtidigt tycka att det var fel att vara kriminell.

När våra informanter berättat hur de tänkt kring kriminalitet, för att rättfärdiga vad de gjort, ser vi likheter med Gunnar Bergströms (2009) beskrivning av hur tolkningen och förståelsen av världen förändras, när ett kriminellt trossystem utvecklas. Likaså ser vi hur detta gör det möjligt att vara kriminell trots samhällets starka normer mot detta. Vi anser att detta tyder på att våra informanter omtolkade både innebörden i sina handlingar och kontexten dessa utfördes i, så att dessa inte upplevdes som kriminella. Därmed blev de inte heller ett hot mot deras identitet, vars internaliserade bild var att veta vad som är rätt och fel. Om vi försöker förstå denna normaliseringsprocess utifrån ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv ser vi att de genom ett omtolkande undvek att bryta mot det Mead (1976) kallar för den generaliserade andre. Mead menar att normer och värderingar byggs upp hos individen i samspel med dels samhället, dels andra personer vilka ingår i samma sociala grupper som de själva. Dessa normer utgör den generaliserade andre och styr både tanke och handling hos individen, då vi omedvetet

försöker att inte handla mot denne för att undvika skuldkänslor. För de av våra informanter vilkas generaliserade andra innefattade en norm att kriminalitet är felaktigt, så blev normaliseringen av deras kriminalitet ett sätt att undvika det dåliga samvetet. Vi ser att denna process kan fungera likt en försvarsmekanism för att göra den kriminella livsstilen uthärdlig.

Vi vill också påpeka att det faktum att de flesta av informanterna menade att det var deras drogmissbruk som gjorde dem kriminella, kan tolkas som en normalisering av själva droganvändandet, då det i sig är olagligt.

5.5.2 Fasad mot andra – ”jag mår bra”

Gemensamt för flera av våra informanter är att de under tiden de levde i ett kriminellt sammanhang försökte upprätthålla en fasad, som lät påskina att deras tillstånd var bättre än det faktiskt var. Denna fasad beskrivs gentemot samhället, deras ursprungsfamilj, nybildade familj och även mot deras kriminella umgänge. Förmågan att kunna dölja vad man gör och hur man mår verkar vara central i upprätthållandet av denna fasad. Josef berättar hur omgivningen inte såg hur det egentligen låg till med honom och att detta var möjligt genom en god förmåga att dölja detta.

Det märktes ju inte så mycket i min omgivning. [---] Jag var rätt bra på att dölja det. Även om jag va väldigt illa därän, så var det ingen som förstod någonting, alltså jag kunde liksom vara aktiv missbrukare, kriminell och sköta skolan. I början, första åren. Så det tog ju rätt lång tid innan folk fattade vad som pågick. Det var mina vänner som såg det. Jag tror inte folk på min skola och på mitt jobb, de ville liksom inte förstå vad som.. folk vill i allmänhet inte se sådana grejer, vill inte ta upp det, de tycker det är jobbigt liksom...

(Josef)

Ur ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv menar man att beroende på hur vår föreställningsvärld ser ut, varseblir vi olika saker samt tolkar det vi ser på olika sätt (Trost & Levin, 2010). Detta skulle kunna förklara Josefs upplevelse av att omgivningen inte såg vad som hände honom i inledningsskedet av hans kriminella livsstil. Vi ser att informanterna ville dölja sin livssituation för att inte gå emot samhällets normer och den generaliserade andre alltför mycket, vilket innebär att de ändå har haft en internaliserad norm som säger att kriminalitet är felaktigt. Vi anser att det finns en motsägelsefullhet i detta. Å ena sidan normaliserar de sina handlingar som vi beskrev i kategorin ovan, å andra sidan vill de dölja sin livsstil för vissa i sin omgivning, vilket ändå tyder på en insikt om att det de gjorde var fel utifrån samhällets normer.

Flera av informanterna målade upp en fasad redan i början av sin kriminella livsstil. Olle berättar hur han försökte få även professionella att tro att han mår bra:

Jag blev alltid dömd till vård inom socialtjänsten då ju, och var det någonting jag kunde ljuga om och måla upp en bild av... det hade man ju gjort i alla år för lärare och andra vuxna, att allting var ju bra med mig.

(Olle)

Även senare i den kriminella livsstilen höll han upp en fasad:

Jag träffade ju en tjej. Hon hade barn sedan tidigare och sa det att du får inte missbruka om du är tillsammans med mig och sådant, och nä självklart sa jag, det tänker jag inte göra

heller men däremot blev det ju så att jag gick ju in det där, så jag levde sånt dubbelliv istället. Att jag missbrukade hela tiden, samtidigt som jag höll upp en fasad att jag inte gjorde det.

(Olle)

När Olle berättar om sitt tidigare dubbelliv tycker vi oss höra att han hade olika roller med väldigt olika förväntningar. Enligt Trost och Levin (2010) har alla människor multipla roller med olika positioner beroende på vilken kontext man befinner sig i. Till exempel kan man ha en roll som student, en som småbarnsförälder och en som DJ på stans hippaste klubb. Självklart har man ännu fler. I alla positionerna har man olika förväntningar på sig, och förväntningarna på hur du ska agera som student skiljer sig ganska mycket från hur du förväntas agera som DJ. Vi försöker infria dessa förväntningar efter bästa förmåga, och om inte rollerna ligger alltför långt från varandra eller motsätter varandra så lyckas det oftast. I Olles fall hade hans positioner extremt olika förväntningar. Hans roller innebar också direkta motsättningar eftersom den ena rollen innefattade ett missbruk, och det är svårt att vara missbrukare periodvis, därav blev förväntningarna svåra att infria.

Även Amanda beskriver hur hon höll upp en fasad för omvärlden så länge hon kunde men att hon kom till det stadiet där det var nästintill omöjligt:

Fast många kanske anade att någonting är fel så kämpade jag med att bibehålla den fasaden, för så länge jag hade den fasaden så kunde de inte komma åt mig. [---] Men när jag inte hade mitt hem eller den här fasaden kvar då var jag liksom en knarkare officiellt och då hade jag ju inget jag kunde dölja och då kunde jag liksom göra vad jag ville och det gjorde jag ju,...

(Amanda)

För Amandas del såg hon inte längre någon mening med att visa en fasad, den hade börjat rämna när hon förlorade sitt hem. Vi ser liknande fenomen hos de andra informanterna; tillslut rämner fasaden i takt med att de tappat kontrollen mer och mer. Eller släpper de den medvetet för att de inser att det inte längre fungerar för dem.

Enligt Mead (1976) är vårt jag uppdelat i två olika delar, "Me" och "I". I "Me" ingår våra olika sociala roller med de förväntningar vi har uppfattat från andra. Delen som kallas "I" syftar på vår spontana del som reagerar på det vi uppfattar omkring oss. Vårt "I" är delvis styrt av vårt "Me" samtidigt som vårt "I" med tiden förändrar vårt "Me" genom ny input. Om vi applicerar Meads tankesätt på våra informanternas liv, med de olika roller och fasader de skapat, kan vi tänka att de olika sociala rollerna ingår i deras "Me" men att deras beteende utgår ifrån deras "I". "I"et som i sin tur blir styrt i olika riktningar av deras "Me" beroende av sammanhang. När informanternas fasad rämner tolkar vi det som att deras "Me" inte klarar av att styra "I"et hela tiden, utan deras "I" kanske reagerar spontant på en känsla istället, och det blir svårare att hålla isär rollerna.

5.5.3 Självkänsla och egenvärde

Vad vi finner framträdande i vår empiri är att flera av våra informanter verkar ha haft låg självkänsla. Ett citat som tyder på detta är nedanstående:

Mina knarkande vänner de gillade ju att jag hade mycket droger. Och jag trivdes med att de gillade det, då kände jag mig värdefull jag hade nått att komma med. Jag kände inte mig

värdefull om jag inte kunde... alltså ge någonting så. Jag var tvungen att ge någonting hela tiden för och ligga plus, annars låg jag på minus och då tyckte ingen om mig

(Josef)

Att inte känna sig värdefull som människa utan att prestera något, tolkar vi som ett tecken på dålig självkänsla. Ytterligare några informanter beskriver hur de på grund av dålig självkänsla fann en tillfredsställelse genom att prestera och leverera inom det kriminella sammanhanget. Då en viktig del av identiteten är att kunna acceptera sig själv (Eriksson, 2010), ser vi att avsaknaden av en självkänsla kan försvåra identitetsutvecklingen.

Vi uppfattar att denna brist på självkänsla var framträdande även under den sista tiden i kriminalitet. Flera av informanterna beskriver hur de har fått jobba med sin självbild och sin självkänsla för att sakta bygga upp den. Pontus berättar här om sin väg till en bättre självkänsla:

När min självkänsla ökade och jag kände det att jag faktiskt är någon, att jag kan saker och att jag är värd någonting. Då kände jag att, jag behöver aldrig gå tillbaka till det gamla [...] Jag tog väl droger för att slippa vara mig själv. Sen när jag slutade med drogerna, ja då ville jag fortfarande inte vara mig själv, men efter ett tag så trivdes jag mer med mig själv. Nu trivs jag så bra med mig själv så att jag vill inte ta droger för att jag kommer att förlora mig själv igen.

(Pontus)

Pontus beskriver också hur han alltid kommer att behöva jobba med sig själv för att må bra, och att han tror att hans självkänsla skulle kunna raseras på nytt i ett destruktivt sammanhang. Människans känsla av värde ur ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv är något som hela tiden skapas i relation till andra. Det är ingenting som bara finns, utan något som sker i en ständig process (Trost & Levin, 2010).

Som vi nämnde tidigare är acceptansen gentemot en själv en viktig del av uppbyggnad av en bättre självkänsla. För att känna egenvärde måste ens personliga känslor accepteras och inte tryckas undan. När vi frågade Olle vad han såg var största skillnaden i sitt liv efter att ha lämnat kriminaliteten svarar han följande:

Ens mående! Just att man helt plötsligt ska börja känna på ett sätt, man dövar inte sina känslor någonting. Det är det som var det fina med att komma till KRIS, här kan jag sitta och snacka om att jag mår dåligt, och här kan jag sitta och ta upp att jag är drogsugen, eller att man har tänkt på ett visst sätt. Och man kan jobba med sina tankar och beteendet. Någonstans är de väl de svårast att man ska känna saker och inte ta någonting för att döva dem, än att ändra sitt beteende. Det trodde jag var svårast, men det har gått ganska bra faktiskt

(Olle)

Vi anser att Olles nya sätt att hantera känslor har hjälpt honom att bygga upp en självkänsla. Bergström (2010) menar att det är lättare att ändra sitt beteende än sin identitet. Om ens självbild och självkänsla är en del av ens identitet blir det förståeligt att det är själva förändringen i hur Olle förhåller sig till sina känslor som blir jobbigt snarare än förändringen i beteendet i sig.

5.5.4 Identitetsförvirring – identitetsförlust

Som vi tidigare har berört var det flera av informanterna som hade en bristande känsla av att vara någon, när de var unga. Drogerna och kriminaliteten gav dem en tillhörighet och likaså en identitet. Flera av dem hade ett behov av att, i det kriminella sammanhanget, ta på sig en roll för att vara någon, både för sig själva och andra:

Men när jag gick i femte klass så började jag ändra umgänge igen och började hänga ihop med äldre killar och tjejer som liksom rökte och var lite sådär tuffare så att säga och man sökte sig till dem och fick mer eller mindre en liten roll som slagskämpe [...] direkt så va det ju viktigaste, att man skapade sig den där identiteten, att man var den där stökiga killen som höll på med en del olagligheter [...] Samtidigt som man trodde att man var sådär tuff på utsidan så var man sådär liten därinne nånstans.

(Olle)

Som vi tidigare redogjort för i definitionen av identitet, så var en viktig del i utvecklandet av identiteten att hur man ser på sig själv och hur andra ser på en överensstämmer i viss utsträckning (Erikson, 1968).

Då tyckte jag ju att det var alla andras fel, att mina föräldrar tycker inte om mig, mina gamla kompisar bara skiter i mig, sviker mig, sådant tänkte jag då, de lämnar mig själv - inte konstigt jag umgås med skumma människor, när alla normala människorna tar avstånd från mig. Sådana grejer tänkte ju jag, jag skyllde allting på alla andra. Kunde aldrig se att det var jag själv som satte mig i skiten och folk gjorde skumma grejer mot mig, jag sökte mig till sjukare och sjukare människor.

(Josef)

Josef beskriver hur han hade svårt att se på sig själv utifrån sina bekantas synvinkel. Vi gör rollövertaganden när vi ser på oss själva utifrån andra människors perspektiv. Det hjälper oss att skapa en bild av oss själva och reflektera över vårt handlande. Det är vårt "Me" som gör detta och reflekterar över våra relationer till andra, och därefter styr hur vårt "I" handlar (Sarnecki, 2010). Vi uppfattar det som att Josefs "Me" inte var så tongivande under den tiden utan att ett övervägande mer spontant handlande utifrån hans "I" ägde rum.

Efter att de spenderat en tid i kriminaliteten har det för vissa av dem uppstått en konflikt mellan vem de anser sig vara och vilka förväntningar som finns på dem. Andras bild av vem de är och vad de kan göra i förhållande till deras egen bild av detsamma överensstämmer inte längre och det hotar identiteten (Erikson, 1968). Olle berättar hur de handlingar han förväntades göra av andra kriminella inte längre var i enlighet med hans syn på sig själv:

Där någonstans så kände jag att jag platsade inte längre i det kriminella, att jag inte platsade på samma sätt som man gjorde när man va yngre och sånt, och de... var en stor sorg för mig först. Jag hade inte hjärta till att skada de människorna, eller vad ska man säga, hjärta, ja menar jag hade inte, jag hade för mycket hjärta för att skada människorna på ett sådant sätt som jag skulle fått mina pengar, jag kunde inte gå hem och ta saker av deras familjer eller tvinga dem att göra saker på ett sådant sätt så som de andra tvingade mig.

(Olle)

Det Olle beskriver tolkar vi som en identitetsförlust, vilket han nämner en stor sorg över. Fler informanter beskriver även en identitetsförlust i samband med att de börjar tappa kontrollen över sina liv och funderade på att lämna kriminaliteten. Josef berättar att han kände att han inte passade in i den kriminella världen, han var tvungen att hela

tiden vara påverkad för att orka med det maktspele som ständigt utspelades i en miljö där han aldrig fick visa sig svag. Han kände sig trasig efter alla droger han tagit och började tappa bort sig själv, innan han påbörjade sin förändring mot ett icke-kriminellt liv. När vi frågar Josef vad han trodde skulle bli största skillnaden med att inte leva i kriminalitet förstår vi dock att det fanns blandade känslor:

Alla mina vänner var ju kriminella, hur fan ska jag få nya vänner, vem fan ska jag nu va? Vem är jag egentligen när jag inte är kriminell, säljer droger och är med kompisarna? Jag var väldigt omtyckt när jag sålde droger, folk tyckte om att ringa till mig och komma och hälsa på... Det kändes ensamt.

(Josef)

Josef beskriver hur han förlorade vännerna men också identiteten, när han lämnade kriminaliteten. Vidare förklarar Amanda hur hon också ser att man kan få en identitetsförlust vid lämnandet av kriminalitet:

... den där rollen som man skaffar sig, den är jävligt svår att lämna i många sammanhang när man ska göra vissa förändringar. För någonstans, fastän man inte är nått, så är man ändå något i det kaotiska, jag vet inte hur jag ska förklara, och det är jävligt sorgligt alltså för det är det enda som är.. Det är inte så att man är mer än någon annan men man har ett sammanhang i någonting och helt plötsligt när man ska göra en förändring så; vem fan är jag? Vad kan jag egentligen?

(Amanda)

Vi ser att alla har behövt jobba på att bygga upp en ny identitet efter lämnandet. I denna process ser vi att erfarenheter från den gamla identiteten också blir användbara i arbetet på KRIS:

Jag får styrka och kraft liksom när jag pratar med folk och jag motiverar de att göra förändring. Framförallt ungdomar så växer man med det, någonstans vill man inte att ungdomarna ska slänga iväg så många år som en annan har gjort på ett sådant skit liv.

(Olle)

Enligt vår tolkning består en stor del av Olles identitet av engagemang för att hjälpa andra, och genom att kunna använda sin gamla identitet finner han ett värde i den och kan genom det förhoppningsvis acceptera sitt förflutna som en del av honom lättare. Trost och Levin (2010) skriver att vi hela tiden förändrar vårt jag genom att vår reflekterande sida av jaget, vårt "Me", ständigt fångar upp det vi varit med om, tolkar det och gör det till erfarenheter. Vårt "Me" påverkar sedan hur vi använder oss av dessa erfarenheter och skapar en föreställningsvärld utefter dem. I Olles, och även de övriga informanternas föreställningsvärldar, verkar det som att den kriminella erfarenheten nu kunnat tolkas som en resurs. Deras erfarenheter utgör även en stor del av den narrativa identiteten. Ward och Marshall (2007) beskriver narrativ identitet som något som utvecklas genom personens erfarenheter och hur denne berättar om sig själv. Att Olle och de övriga informanterna har en möjlighet att berätta sina livshistorier genom KRIS menar vi utvecklar deras narrativa identitet och bidrar till en bild av sig själva som före detta kriminella. Vi kan också tänka oss att våra informanternas berättelser under intervjusituationerna kan stärka den narrativa identiteten som icke-kriminell.

6 Avslutande diskussion

Syftet med vår studie har varit att beskriva och söka förståelse för vad som medverkar till att personer lever med och lämnar en kriminell livsstil samt hur identiteten förändras i förhållande till detta. De frågeställningar som vi har ställt oss är: Vilka omständigheter bidrog till att informanten, efter att ha gjort sina första kriminella handlingar, fortsatte att leva med en kriminell livsstil? Vilka faktorer har för informanten, varit verksamma för att lämna en kriminell livsstil? Hur ser informanten på framtiden och förmågan att inte falla tillbaka i kriminalitet? Hur beskriver informanten sin identitet under och efter sin tid i kriminalitet och hur kan den förstås med vald teori?

Vår studie tyder på att våra informanter har kunnat känna en meningsfullhet av att leva med en kriminell livsstil, fastän det för många kan ses som någonting destruktivt att leva med. Det är främst drogerna och spänningen som har varit en bidragande faktor till att de börjat leva ett liv i kriminalitet men som också gjort att de har fortsatt. Drogerna har för några av våra informanter varit verksamma för att kunna hantera de obehagliga känslor de känt och inre konflikter de haft. I vårt material uttrycks känslan av att vara någon som något betydelsefullt och att några av våra informanter, fastän de numera kan se tillbaka på sina känslor som falska, kunde känna en trygghet och frihet av att leva det liv som de gjorde. Att känna meningsfullhet i det kriminella sammanhang som informanterna levit i har gjort att de också stannat i det. De har känt att de har blivit uppskattade av andra kriminella, främst eftersom de har haft tillgång till droger, vilket har behövts för att öka denna meningsfullhet. Enligt Antonovsky (2005) är det viktigt att det område en person väljer att engagera sig i är socialt accepterat, åtminstone av en mindre grupp, för att det inte ska kännas som något meningslöst. Vi har i vårt resultat dock kunnat urskilja att det för några har funnits en ambivalens. De har normaliserat de kriminella handlingar de gjort och använt sig av, vad Sarnecki (2010) kallar, neutralisationstekniker för att rättfärdiga sitt handlande. Vår uppfattning är att ett rättfärdigande inte hade varit nödvändigt om det hade känts som ett helt rätt liv att leva. Å ena sidan ser vi att normaliseringen av kriminaliteten kan vara en följd av att några haft personer omkring sig som inte accepterat deras handlingar och därmed har de inte varit socialt accepterat av alla i deras närhet. Å andra sidan kan informanterna blivit påverkade av, vad den symboliska interaktionismen kallar, den generaliserade andre. När de inte följt de normer och värderingar som råder i samhället eller vad deras familj och vänner ansett som ett acceptabelt beteende kan det tänkas att de har fått ett dåligt samvete som de lättare har kunnat hantera genom att använda sig av dessa tekniker. Att de har haft en fasad gentemot andra i samhället kan också tyda på detta.

Våra informanter har i slutet av sitt liv i kriminalitet känt en svag känsla av sammanhang och även bristande känsla av meningsfullhet, vilket framgår tydligt. Det är denna bristande meningsfullhet i kombination med bristande hanterbarhet som också medför att våra informanter valt att lämna kriminaliteten. Enligt Antonovsky (2005) leder en känsla av begriplighet kombinerat med en känsla av att bristande hanterbarhet mot en förändring. Vår studie har visat att våra informanter under sin tid i kriminalitet varit rädda, både för att åka fast men också på grund av den utsatthet som det inneburit att leva i kriminalitet, vilket medfört att de har börjat tänka i banorna kring att lämna. När de väl fått en medvetenhet kring denna rädsla och kommit till ett stadium, där de känt att de börjat tappa kontrollen över sin situation, när drogerna tagit över och när drogerna inte längre hjälpt att döva de känslor som några av våra informanter känt, så

vill de också förändras. För att slutligen lyckas lämna det kriminella sammanhanget är det den egna styrkan och motivationen hos våra informanter i kombination med det stöd de fått från andra: det vill säga familj, professionella och KRIS, som har varit verksamt och möjliggjort detta.

Av våra informanter har det framkommit att lämnandet av en kriminell livsstil är en fortgående process, och det de behövt för att lämna är i stort sett det de behöver för att inte gå tillbaka till kriminalitet också. Våra informanter beskriver alla vikten av att skapa och upprätthålla en meningsfull tillvaro med goda relationer och en givande sysselsättning. Liksom vid deras lämnande behöver de känna meningsfullhet vilket Antonovsky (2005) menar är den viktigaste komponenten i KASAM, då detta skapar motivation som i sin tur möjliggör för en ökad hanterbarhet av livssituationen. Vi ser att det finns en stor medvetenhet hos våra informanter kring att de måste fortsätta att jobba aktivt för att göra de saker de vet är verksamt för dem, för att det inte ska återfalla i kriminalitet eller droger. Just hantering av svåra känslor ser vi som en röd tråd genom deras berättelser. Vårt material visar att det från början fanns en brist på förmågan att hantera känslor som delvis gjorde att de sökte drogerna och kriminaliteten, som ett alternativ för att slippa må dåligt. Senare i den kriminella vardagen fanns det även där lite utrymme för att hantera känslor. När de slutligen påbörjade en förändring har de fått stöd från KRIS och andra professionella som hjälpt dem att kunna börja reflektera och känna efter. Idag är självreflektionen och den inre acceptansen av känslor ett av våra informanters främsta verktyg för att inte återfalla i kriminalitet.

Vi vill här tillägga att vi inte ser på oförmågan att hantera känslor vid yngre år som någonting som är enbart knutet till dem, utan vi har frågat oss när vi lyssnat till vissa av berättelserna; var fanns de vuxna i barnets/ungdomens liv? Vilket stöd har de fått med sig hemifrån och från skolan, samt hur mycket vägledning har de fått i att hantera känslor? Vi anser att det är ett problem som sträcker sig utanför dessa livshistorier vi fått ta del. Vi tänker att vuxna behöver hjälpa barn att få tillgång till och hantera känslor.

Vi har i analysen av materialet haft fokus på informanternas identitet genom hela processen. Det som har blivit framträdande av deras historier är betydelsen av självkänsla och identitet, och hur avsaknaden av dessa påverkat dem. Vi ser av deras berättelser att flera av dem som tonåringar mådde dåligt, hade låg självkänsla och hade ett behov av att vara någon - en avsaknad av identitet. Avsaknad av identitet i tonåren är inte ovanligt, eftersom det är under tonåren människan som mest utvecklar sin identitet. Denna utveckling underlättas av en god självkänsla och en självbild som i någon form liknar de förväntningar som ungdomen uppfattar finns gentemot denne (Erikson, 1968). Av våra informanter framkommer att drogerna och kriminaliteten blev ett sätt att vara någon och att slippa hantera den dåliga självkänslan. De kunde genom att prestera inom det kriminella sammanhanget känna uppskattning av andra. Vi ser dock att de under sin tid i kriminalitet inte upplevde någon inre acceptans för sig själva, vissa av dem beskrev att de hade en skev självbild, andra beskrev hur deras bild av sig själva skilde sig från andras bild av dem och de förväntningar som fanns på dem. De utvecklade en identitetskris, där de kände en diskrepans inte bara mellan vem andra ville att de skulle vara och vem de var, utan även mellan vem de själva ville vara och vem de var. Vi ser att detta också var en av faktorerna som ledde fram till beslutet att lämna kriminalitet. De har sedan genom att arbeta med sin självkänsla och inre acceptans för sig själva, samt genom att befinna sig i ett sammanhang där förväntningarna på dem har överensstämmt med deras egna mål, kunnat bygga upp sin identitet. Deras engagemang i

KRIS har på så sätt varit verksamt för att hjälpa dem skapa en ny identitet och en bättre självkänsla.

När vi jämför våra slutsatser med vad den tidigare forskningen har kommit fram till ser vi en del likheter men också att vår studie för fram en del nya resultat. Liksom Rydén-Lodis (2008) *Lyckas mot alla odds* och Hedin, Hertz och Kuosmanens (2006) *Exitprocesser och empowerment* ser vi att faktorer som drogfrihet, en meningsfull sysselsättning, bostad, framtidstro, trygga relationer, samt stöd från en organisation är viktiga faktorer för att kunna lämna en kriminell livsstil. Vår studie ger därtill ett längre perspektiv, där vi både går igenom ingången i kriminalitet, delar av förloppet i kriminalitet samt lämnandet av kriminalitet. Det blir ett processinriktat fokus som vi inte har sett i den tidigare forskning vi hittat inom ämnet. Att vi sedan tolkar denna process med hjälp av KASAM gör att vi kan dra slutsatser om hur begripligheten, hanterbarheten och meningsfullheten, de tre komponenterna inom KASAM (Antonovsky, 2005), påverkas av och påverkar denna process, något vi inte heller har sett i tidigare forskning.

En av våra viktigaste slutsatser är vikten av att kunna hantera känslor för att lämna och inte återfalla i kriminalitet. Detta är också något som den tidigare forskningen inte lägger någon större vikt vid enligt vår uppfattning. Precis som Bergström (2012) beskriver fann vi att individerna utvecklar sitt sätt att tolka världen för att göra det förenligt med kriminalitet. Däremot så visade vår studie inte tydligt att de hade inre bilder av sig själva som kriminella som förstärkte deras roll, utan snarare att de normaliserade situationen och inte såg sig själva som kriminella. Vi kan se att kriminaliteten ändå blev ett sätt för våra informanter att skapa sig en identitet och ett mänskligt värde likt Ward och Marshall (2007) skriver i sin artikel *Narrative identity and offender rehabilitation*. Likaså visar både deras och vår studie att det är viktigt att bygga upp en ny identitet baserad på andra värden i en kontext som understödjer det. Utöver detta visade även vår studie att själva identiteten som före detta kriminell kan bli värdefull i uppbyggnaden av en ny identitet, om den kan användas till att hjälpa andra.

De resultat vår studie visar på anser vi kan vara värdefulla då de ger en bild av människan bakom kriminaliteten. Våra informanter förmedlar vikten av att kunna hantera sina känslor och få tillgång till ett betydelsefullt sammanhang, vilket vi tänker är av värde för socialt arbete, både inom omsorgs- och behandlingsarbete med barn och ungdomar men även inom behandlingsarbete med vuxna. Det finns redan flera studier som förmedlar personliga livshistorier kring samma fenomen, men en förtjänst med denna studie är hur nära vi kommer informanterna som talar väldigt öppet och reflekterande kring deras mående, självkänsla och identitet. Vi ställer oss dock frågande till hur mycket våra informanters berättelser och reflektioner kan vara präglade av den hjälp till bearbetning de fått via föreningen KRIS och huruvida vårt resultat hade påverkats om vi vänt oss till informanter utom föreningen.

Om vi ser vår studie i en bredare kontext och går tillbaka till den problematiska bild det finns av kriminella och kriminalitet i stort, orsaken till att vi ville skriva om detta ämne, ser vi också nytta med studier som visar en personligare bild av före detta kriminella. Som vi nämnde i inledningen har de allmänna attityderna gentemot kriminalitet förändrats och även de politiska diskussionerna kring ämnet (Hagberg, 2006). För att eftersträva en humanare diskurs kring brottslighet, brottsförebyggande arbete och

behandling av personer som lever kriminellt anser vi att det behövs bilder som förmedlar att det är ”vanliga” människor, vem som helst egentligen, som kan hamna och bli kvar i kriminalitet. Exempel som visar att förändring i destruktiva livssituationer är möjlig kan förhoppningsvis bidra till en annan syn på människor som lever i kriminella sammanhang, samt de som har lämnat ett kriminellt liv och som ibland upplever en diskriminering på grund av sin bakgrund.

Slutligen vill vi tillägga att trots att vår studie visar på att förändring är möjlig och våra informanter verkar leva tillfredställande liv med ett arbete genom KRIS så anser vi fortfarande att det finns ett tydligt problem på en strukturell nivå. Liksom en av våra informanter frågade sig själv, frågar vi oss; vad kommer att hända sen efter tiden på KRIS? Hur kommer deras möjligheter se ut när de vill söka ett jobb utanför KRIS? Vi hoppas givetvis att möjligheterna är goda, men vi ser samtidigt att bara det faktum att en organisation som KRIS finns och behövs, i den utsträckning det gör, visar på ett samhällsproblem. Det finns svårigheter att ta sig in i samhället igen efter att man levt ett liv i kriminalitet. Vi kan därför även tänka att vi kanske hade fått ett annat resultat om vi i vår studie hade hämtat empiri från informanter som inte är medlem i organisation som KRIS. Hur ser deras uppbyggnad av en meningsfull vardag och en ny identitet ut? Eftersom vår studie visar hur viktigt sysselsättning och tillhörighet blir för att inte återfalla, samt i vilken utsträckning det är knutet till arbetet hos KRIS, ser vi att det kan bli problematiskt att på egen hand uppnå dessa värden i ett samhälle som stänger ute före detta kriminella.

6.1 Förslag på framtida forskning

Arbetet med denna uppsats har med tiden väckt frågor hos oss vilka vi hade velat veta mer om. Att ett drogmissbruk är nära sammankopplat med kriminalitet är något som vi i vår studie inte har undkommit. För våra informanter har livet i kriminalitet inneburit ett liv i drogmissbruk och processen att lämna den kriminella livsstilen har således också inneburit att de behövt sluta med droger. Att i en framtida studie följa den process som vi har gjort, det vill säga vad det inneburit att leva - lämna och att kämpa för att inte falla tillbaka i kriminalitet, och lägga en större vikt vid missbruket och drogernas konsekvenser, hade enligt vår mening varit intressant. Vi har själva upplevt att vi under uppsatsskrivandet haft ringa kunskaper angående drogmissbruk och menar att bättre kunskaper kring detta hade gett ett annat perspektiv på den kriminella livsstilen och den förändringsprocess våra informanter beskriver.

En annan fråga som också har väckts under studiens genomförande rör de närstående. Flera av våra informanter har, under deras tid i kriminalitet, haft anhöriga som till stor del verkat ha funnits där för dem, vilket vi menar dels har inneburit att de anhöriga själva har fått gå igenom en egen process men också att de kan ha sett sin anhörigas process ur ett något annat perspektiv. Att lyfta fram å ena sidan berättelsen från den som levt i kriminalitet och å andra sidan den som levt bredvid som närstående, är därför också något som framtida forskare skulle kunna undersöka.

Referenslista

- Andersson, Robert. & Nilsson, Roddy. (2009) *Svensk Kriminalpolitik*. Malmö:Liber
- Antonovsky, Aron (2005) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur
- Bergström, Gunnar. (2012) *Kriminalitet som livsstil*. Lund. Studentlitteratur.
- Berndes, Mia. (2013). ”Tidig insats”. *Vägen ut*. Nr 1/2013. 12-15.
- Bryman, Alan. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber
- Christie, Nils. (2005) *Lagom med kriminalitet*. Stockholm: Natur och kultur
- Eriskson, Erik H. (1968) *Ungdomens identitetskriser*. Stockholm: Natur och kultur
- Gravlund, W. & Sjölander, O. (2009) ”Koll av anställdas brottsregister redan verklighet” *Helsingborgs Dagblad*, 17 maj, A22-23
- Hagberg, Mattias. (2006) *Släpp fångarna loss*. Stockholm: Atlas
- Hedin, U-C., Herlitz, U. & Kuosmanen, J. (2006) *Exitprocesser och empowerment. En studie av sociala arbetskooperativ i Vägen ut-projektet*. Norrköping: Kriminalvårdens huvudkontor
- Hirschi, Travis. (2002) *The craft of criminology*. New Jersey: Transaction Publishers
- KRIS (2013) ”Info” *KRIS – kriminellas revansch i samhället*: <http://kris.a.se/info/> (2013-03-07)
- Kvale, Steinar. & Brinkmann, Svend. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Mead, George H. (1976) *Medvetandet jaget och samhället. Från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos
- Meisenhelder, Thomas. (1977) ”An exploratory study of exiting from criminal careers” *Criminology*, 15, 3, 319-334.
- Melin, Ann-Gerd. & Näsholm, Christina. (1998) *Behandlingsplanering vid missbruk*. Lund: Studentlitteratur
- Nationalencyklopedin (2013a) *NE*. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/kort/brottslighet> (2013-03-12)
- Nationalencyklopedin (2013b) *NE*. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/kriminell> (2013-03-12)
- Nationalencyklopedin (2013c) *NE*. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/livsstil>

(2013-03-12)

Nationalencyklopedin (2013d) *NE*. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/missbruk>
(2013-04-16)

Rydén-Lodi, Birgitta. (2008) *Lyckas mot alla odds. Protektiva faktorer i upphörandeprocessen vid brottslig verksamhet*. Stockholm: Department of Psychology

Sarnecki, Jerzy. (2010) *Brottsligheten och samhället*. Lund: Studentlitteratur

Sarnecki, Jerzy. (2009) *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur

Thomassen, Magdalene. (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning

Trost, Jan & Levin, Irene. (2010) *Att förstå vardagen. Med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (saknas årtal) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2013-03-19)

Ward, T. & Marshall, B. (2007) "Narrative identity and offender rehabilitation." *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51, 3, 279-297.

Bilagor

Bilaga 1

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Hej!

Vi, Marie Nilsson och Marie Wahlgren, studerar vår sjätte termin på Socionomprogrammet vid Göteborgs universitet och skriver under våren 2013 vår c-uppsats. Vi har båda två ett stort intresse för kriminalitet som ämne och vill fördjupa vår egen, och i bästa fall även andras, förståelse för hur det är att leva i kriminalitet samt att bryta sig loss från det. Det bästa sättet att göra detta tror vi är att lyssna till personer som själva har levt i kriminalitet. Vi vänder oss därför till er på KRIS då vi tror att ni har historier som hade varit värdefulla för oss att ta del av.

Syftet med vår studie är att: *beskriva och söka förståelse för vad som medverkar till att personer lever med och lämnar en kriminell livsstil samt hur identiteten förändras i förhållande till detta.* Vi vill inrikta oss på de salutogena (hälsofrämjande) faktorer som varit verksamma under och efter tiden i kriminalitet.

I vår uppsats ställer vi oss följande frågeställningar:

- Vilka omständigheter bidrog till att informanten, efter att ha gjort sina första kriminella handlingar, fortsatte att leva med en kriminell livsstil?
- Vilka faktorer har för informanten varit verksamma för att lämna en kriminell livsstil?
- Hur ser informanten på framtiden och förmågan att inte falla tillbaka i kriminalitet?
- Hur beskriver informanten sin identitet under och efter sin tid i kriminalitet och hur kan detta förstås med vald teori?

Vill du hjälpa oss?

Vi söker 3-4 personer som, genom enskilda intervjuer, vill dela med sig av sina erfarenheter av att leva i en kriminell livsstil samt att lämna denna. Vi ser gärna att det var minst 2 år sedan du lämnade den kriminella livsstilen samt att du någon gång suttit av ett fängelsestraff. Vi skulle också uppskatta en variation i vår studie och ser det därför som fördelaktigt att få ta del av berättelser både från dig som har haft en missbruksproblematik samt dig som inte har haft någon missbruksproblematik. Intervjuerna beräknas att ta cirka 60-90 minuter.

Att delta i vår studie är frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta din medverkan. Intervjuerna kommer att spelas in med vår mobiltelefon eftersom det senare hjälper oss att bearbeta materialet samt få korrekta citat. De inspelade intervjuerna har endast uppsatsen som ändamål och kommer att raderas då uppsatsen är färdig. Vi kommer att hantera dina personuppgifter konfidentiellt, vilket innebär att du i uppsatsen kommer att anonymiseras efter överenskommelse.

Vi hoppas att du vill dela med dig av dina erfarenheter till oss.

Vid frågor kontakta:

Marie Nilsson

Tel: xxx-xxxxxxx

Email: xxxxxxxxxxxx

Marie Wahlgren

Tel: xxx-xxxxxxx

Email: xxxxxxxxxxxx

Handledare:

Ulla-Carin Hedin

Tel: xxx-xxxxxxx

Bilaga 2

Intervjuguide

Inledning

- Hur gammal är du?
- Under hur lång period har du varit medlem i KRIS?
- Vad innebär det för dig att leva en kriminell livsstil? (begreppet)
- Hur länge sedan var det du lämnade den kriminella livsstilen?
- Hur gammal var du när du utförde dina första kriminella handlingar?

Livet med en kriminell livsstil

- Kan du berätta om hur din kriminella livsstil började? (anledning)
- Om vi spolar tillbaka i tiden: vad tror du gjorde att du stannade kvar i det kriminella sammanhanget när du väl kommit i det? (i inledningsskedet)
- Vill du berätta om ditt kriminella liv och hur din vardag såg ut?
- Vilka fördelar såg du med det livet? Vilka nackdelar?
- Vad motiverade dig/var din drivkraft under din tid i kriminalitet?
- Om vi ser tillbaka: hur skulle du beskrivit dig själv då?
- Hur tror du att andra skulle beskriva dig samma period? (i din närhet/samhället)
- Vilka styrkor/egenskaper tror du var fördelaktiga för dig i ditt liv som kriminell?

Att lämna en kriminell livsstil

- Kan du berätta om tiden då du bestämde dig för att lämna det kriminella livet? (Vid återfall: berätta om senaste gången)
- Vilka yttre faktorer tror du påverkade ditt beslut? Vilka inre?
- När du tog beslutet: vad trodde du skulle bli största skillnaden i ditt liv som icke-kriminell? Vad tänkte du att du offrade? Vad tänkte du att du skulle vinna?
- Vilka styrkor/egenskaper hos dig gjorde att du lyckades lämna?

Synen på idag, framtiden och förmågan att inte falla tillbaka

- Vill du berätta om ditt liv idag? (jobb, bostad, aktivitet, familj)
- Hur skulle du beskriva dig själv som person nu? / Hur ser du på dig själv?
- Hur tror du andra skulle beskriva dig? (i din närhet/samhället)
- Vilka faktorer anser du är viktiga för att du inte ska gå tillbaka till en kriminell livsstil?
- Hur ser du på framtiden?
- Hur ser du på kriminalitet idag?